december 2019

Sharemilking in Nederland

Als route naar een buitenfamiliaire overname

William van Mourik

Afstudeerwerkstuk

Sharemilking in Nederland

Als route naar een buitenfamiliaire overname

Naam: William van Mourik
william-vm@live.nl
student Dier- en Veehouderij
3023012

Afstudeerdocent: Bianca Koorn
b.koorn@aeres.nl
Aeres Hogeschool
De Drieslag 4
8251 JZ Dronten

Dronten, 5 december 2019

DISCLAIMER

Dit rapport is gemaakt door een student van Aeres Hogeschool als onderdeel van zijn/haar opleiding. Het is géén officiële publicatie van Aeres Hogeschool. Dit rapport geeft niet de visie of mening van Aeres Hogeschool weer. Aeres Hogeschool aanvaardt geen enkele aansprakelijkheid voor enige schade voortvloeiend uit het gebruik van de inhoud van dit rapport.

Inhoudsopgave

Afstudeerwerkstuk 1
Voorwoord 4
Samenvatting 5
Summary 6
1. Inleiding 7
1.1 Stoppende boeren 7
1.2 Opties voor stoppende boeren 7
1.3 Boeren zonder opvolger 8
1.4 Buitenfamiliaire overname 8
1.5 Knelpunten buitenfamiliaire overname 9
1.6 Geen overname naar samenwerking 9
1.7 Sharemilking als oplossing 10
2. Methode 12
2.1 Deelvraag 1 12
2.2 Deelvraag 2 12
2.3 Deelvraag 3 12
2.4 Kwalitatief onderzoek 13
2.5 Betrouwbaarheid 13
3. Resultaten 14
3.1 Economische kengetallen over sharemilking in Nieuw-Zeeland 14
3.1.1 Nieuw-Zeelandse melkveebedrijven 14
3.1.2 Eigendom 14
3.1.3 Exploitatie 17
3.2 Randvoorwaarden voor sharemilking in Nederland 18
3.2.1 Randvoorwaarden 18
3.2.2 Randvoorwaarden scenario 1 18
3.2.3 Randvoorwaarden scenario 2 19
3.2.4 Randvoorwaarden scenario 3 20
3.3 Drie scenario's over sharemilking in Nederland 21
3.3.1 Eigendom en exploitatie 21
3.3.2 Scenario 1 21
3.3.3 Scenario 2 21
3.3.4 Scenario 3 22
3.3.5 Buitenfamiliaire overname 22
4. Discussie 24

Aanpak 24
Resultaten 24
5. Conclusie en aanbeveling 26
5.1 Conclusie en aanbevelingen 26
5.1.1 Economische kengetallen van sharemilking in Nieuw-Zeeland 26
5.1.2 Randvoorwaarden voor sharemilking in Nederland 26
5.1.3 Drie scenario's over sharemilking in Nederland 27
5.1.4 Is het concept sharemilking een route om buitenfamiliaire bedrijfsovername mogelijk te maken? 27
5.2 Aanbeveling 28
Bibliografie 29
Bijlagen 32
Bijlage 1.1: gemiddelden AcconAVM 32
Bijlage 1.2: Groepsgemiddelden DMS 34
Bijlage 2.1: Excelsheet scenario één 35
Bijlage 2.2: Excelsheet scenario twee 37
Bijlage 3: Checklist schriftelijk rapporteren 39

Voorwoord

Hier voor u ligt mijn scriptie, een afstudeerwerkstuk wat ik mag schrijven voor de Aeres Hogeschool in Dronten. Het onderwerp wat ik zelf gekozen hebt: “buitenfamiliaire samenwerking/overname op een melkveebedrijf” motiveert mij sterk. Ik ben met dit onderwerp in aanraking gekomen doordat twee vrienden van school bezig zijn met de mogelijkheden te bekijken om binnen een melkveehouderijbedrijf toe te treden als derde partij. Graag zou ik hen doormiddel van dit afstudeerwerkstuk een duwtje willen geven in de goede richting.

Dit afstudeerwerkstuk had niet tot stand gekomen zonder de goede begeleiding van Wim van de Weg, mijn afstudeerstudent aan de Aeres Hogeschool. Ik wil hem bedanken voor alle begeleiding tijdens het proces. Omdat Wim na het inleveren van mijn vooronderzoek met pensioen is gegaan heb ik verdere begeleiding gekregen van Bianca Koorn. Graag wil ik haar bedanken dat zij de begeleiding verder heeft opgepakt. Verder wil ik Jasper Timmerman bedanken voor de meewerkstage die hij bij zijn adviesbedrijf C3A geboden heeft. C3A staat voor (C) Countus en (3 x A) Advies, Agrarisch en Agro, bij dit bedrijf heb ik veel ervaring opgedaan over de economische kant van agrarische bedrijven.

Dronten, 5 december 2019

Samenvatting

Tussen 1980 en 2018 stopte 3,5% van de melkveehouders met de exploitatie van het melkveebedrijf. Hier zijn verschillende redenen voor te bedenken. Een reden kan zijn dat er geen beoogd bedrijfsopvolger klaarstaat wat op 39% van de melkveebedrijven het geval is met een bedrijfshoofd van 55 jaar of ouder. Voor deze melkveebedrijven kan het een mogelijkheid zijn om te kijken naar buitenfamiliaire bedrijfsovername.

Buitenfamiliaire bedrijfsovername krijgt binnen Nederland meer aandacht door platforms als 'boer zoekt boer' wat stoppende melkveehouders met potentieel bedrijfsopvolgers verbind. Deze stoppende melkveehouders willen graag het levenswerk doorgeven aan een jongere zonder thuisbedrijf, om deze de kans te geven om melkveehouder te worden. Deze jongeren hebben meestal al enige werkervaring en zijn overtuigd van de keuze om melkveehouder te worden. Bedrijfsovername op een landbouwbedrijf heeft verschillende knelpunten. Agrarische jongeren geven aan de financiering van het onroerend goed en de communicatie tijdens het overnameproces als knelpunt te ervaren. Buitenfamiliaire bedrijfsovernamekandidaten geven aan de klik met de veehouder en het bedrijf en het vermogen wat nodig is voor het onroerend goed als knelpunt te ervaren.

Sharemilking wat veel in Nieuw-Zeeland voorkomt kan een oplossing zijn voor deze knelpunten. Bij sharemilking worden exploitatie en eigendom gescheiden waardoor er geen grote kapitaalinbreng nodig is bij het aangaan van een samenwerking tussen sharemilker en boerderijeigenaar. Om de mogelijkheden te bekijken voor het Nieuw-Zeelandse sharemilking in Nederland is de volgende hoofdvraag opgesteld: Is het concept sharemilking een route om buitenfamiliaire bedrijfsovername mogelijk te maken?

Om te kijken of de structuur sharemilking in Nederland rendement heeft zijn er drie scenario's opgesteld. Deze scenario's zijn gebaseerd op de werkwijze in Nieuw-Zeeland. De volgende drie scenario's zijn doorgerekend:

- Een sharemilker die zonder eigen inbreng van kapitaal het melkveebedrijf binnenstroomt
- Een sharemilker die (een deel van) de melkkoeien met bijhorende fosfaatrechten inbrengt bij zijn instroom binnen het melkveebedrijf
- Een sharemilker die (een deel van) de gebouwen, machines en melkkoeien met bijhorende fosfaatrechten inbrengt bij zijn instoom binnen het melkveebedrijf

Vanuit het doorrekenen van deze scenario's blijkt dat het eerste scenario een winst oplevert van € 2.886 per jaar. Het tweede en derde scenario leveren een verlies op van 1.875 euro, als resultaat uit bedrijfsvoering. Naar deze winst moeten de aflossingen, vervangingsinvesteringen en de privé-uitgaven nog worden afgetrokken. Het benodigde starterskapitaal maakt het verschil tussen scenario twee (€ 173.505) en drie (€ 862.876). Vanuit het resultaat van de bedrijfsvoering kan de sharemilker investeren in meer eigendom. De gemiddelden die voor het doorrekenen van de scenario's gebruikt worden, zijn afkomstig uit het boekjaar 2018-19.

Geconcludeerd kan worden dat sharemilking in Nederland niet winstgevend is over het boekjaar 2018-19. Vanuit het resultaat uit de bedrijfsvoering kan de sharemilker investeren in meer eigendom. Dit is een route naar meer vermogen en uiteindelijk het buitenfamiliair kunnen overnemen van een melkveebedrijf. Het sharemilkingssysteem is interessant om vorm te geven aan een samenwerking en een mogelijke bedrijfsovername. Als de kosten en de opbrengsten evenwichtiger verdeeld worden tussen de sharemilker en boerderijeigenaar zijn er zeker mogelijkheden voor positief renderende bedrijven.

Summary

Between 1980 and 2018 every year 3,5% of the Dutch farmers made the decision to close their farms. This decision has several reasons. One of the reasons can be that there is no next generation to take over the farm, which is going on at 39% of the Dutch dairy farms. For these farms it is a possibility to look outside the family for people that are interested to take over the farm.

Taking over the farm outside family relationships gets attention in the Netherlands in the way of 'boer zoekt boer'. This program helps farmers what are willing to stop there farm business to found a next generation to run their farm. These farmers are proud at their lifetime job and like to give a young farmer without a home farm the chance to become a farmer. These young farmers have some work experience and are really certain about their choice to be a farmer. Taking over a farm has various bottlenecks. Agricultural youth says that they find the financing of property and the communication throughout the takeover process to be a bottleneck. Candidates that take over a farm outside of their family relations say that the match with the farmer and their farm business and the capital that they need to pay for the property is experienced as a bottleneck.

Sharemilking what much occurs in New Zealand can be the solution for these bottlenecks. Sharemilking is a structure where exploitation and the property are separated. This makes it more easy to start a cooperation between sharemilker and farm owner. To look at the opportunities for sharemilking in the Netherlands this report looks to answer the next question: Is the concept of sharemilking a pathway to take over the farm outside family relations?

Three scenarios are prepared to examine if the structure of sharemilking is profitable in the Netherlands. The scenarios are really similar to the way of working in New-Zealand. The next scenarios are calculated in this research:

- A sharemilker with a small capital that starts at a dairy farm
- A sharemilker who buys in on the herd of dairy cows and the production rights when the sharemilker starts at a dairy farm
- A sharemilker who buys in on the herd of dairy cows, production rights, the buildings and installations and the machinery when the sharemilker starts at a dairy farm

The results of the three scenarios shows that the first scenario gives a profit of € 2.886 per year. The second scenario and the third scenario give losses of 1.875 euros, as the result of the farm operations. From the farm operations the interest, investments and private expenses have to take off to know the liquidity. The capital to put in at the farm when the sharemilker starts made the difference between the second (€ 173.505) and third scenario (€ 862.876). From the profit of the farm operation the sharemilker can start to invest in property. The data that is used for the calculation of the scenarios is coming from the averages of the Dutch dairy sector in 2018-19.

Concluded it can be said that sharemilking in the Netherlands is not profitable with the averages of 2018-19. From the result of the farm organisation it is possible for the sharemilker to invest in property. This is the route to take to get more capital and at the end to take over a farm business outside family relations. The structure of sharemilking is really interesting to shape a cooperative structure and potential takeover. If the expenses and the returns are in balance between sharemilker and the farm owner there are opportunities for profitable farms.

1. Inleiding

1.1 Stoppende boeren

Al tientallen jaren is er een neerwaartse trend te zien van het aantal melkveehouderijbedrijven. Dit betekent dat er steeds minder jongeren de keuze maken om boer te worden. Of dat melkveehouders ervoor kiezen hun bedrijf te beëindigen, zonder het over te dragen. Uit cijfers blijkt tussen 1980 en 2018 het aantal melkveebedrijven in Nederland zijn gedaald met 3,5%. Dit is geen strakke lijn, maar een meer golvende lijn. In 2007 nam het aantal stoppers af tot gemiddeld 2% per jaar. Vanaf 2018 nam dit aantal weer sterk toe met 4,8% (Biggelaar, 2019). Het aantal stoppers in de provincie Brabant ligt zelfs op 8% in het jaar 2018 (Brabants Dagblad, 2019).

Er zijn verschillende redenen te bedenken waarom al deze melkveehouders stoppen:

- Sommige melkveehouders lopen er tegen aan dat zij 24/7 verantwoordelijk zijn voor het bedrijf. Dat betekent ook veertien keer per week de koeien melken en altijd klaar kunnen staan voor het bedrijf.
- Een andere reden wat het beroep van melkvee houden tegenstaat is de negatieve publiciteit waarmee boeren en hun gezinnen mee te maken hebben (Brabants Dagblad, 2019). Recent kwam er nog een uitspraak naar buiten van de politieke partij D66 waarin opgekomen wordt voor de halvering van de intensieve veestapel, om hiermee de landelijke stikstofuitstoot terug te dringen en die voor huizenbouw en ontwikkeling van wegen en openbaar vervoer te vergroten (Groot, 2019). Dit geld niet gelijk voor melkvee, maar het geeft wel de negatieve publiciteit van de landbouw weer.
- Verder kampt de melkveehouderij met een minder groot aantal opvolgers. Steeds minder jongeren nemen een melkveebedrijf over. Uit cijfers blijkt dat 61% van landbouwbedrijven een opvolger heeft, waarbij het bedrijf een bedrijfshoofd heeft van 55 jaar of ouder. Wat opvalt is dat vooral de grotere bedrijven een opvolger hebben (70%) in vergelijking met de kleinere bedrijven (27%) (CBS, Op meeste boerderijen geen bedrijfsopvolger, 2016).
- Lage rentabiliteit van de melkveehouderijsector. Gemiddeld wordt er op een melkveebedrijf een inkomen behaald van 25.000 euro. Het inkomen hangt sterk samen met de melkprijs en varieert sterk van mindere jaren als 2009 met 0 euro inkomen tot betere jaren waar 50 tot 70.000 euro aan inkomen wordt behaald (Peet, et al., 2018).
- Politieke onzekerheid geeft melkveehouders ook een snauw. 1 juli 2015 is voor veel melkveehouders een bekende datum geworden. Het is de referentiedatum voor het aantal stuks vee-eenheden wat gehouden mag worden na 1 januari 2018. Wanneer een bedrijf in 2015 niet grondgebonden was, komt er nog een korting over van 8,3% (Ministerie van Landbouw).

Bovengenoemde ontwikkelingen spelen in de melkveehouderij. Een melkveehouder moet hier mee dealen. Maar soms wordt het voor melkveehouders teveel en besluiten ze het melkveebedrijf te beëindigen. Of ze besluiten te stoppen met de exploitatie van het melkveebedrijf, maar behouden wel het bedrijf in eigendom.

1.2 Opties voor stoppende boeren

Als melkveehouders stoppen met het houden van melkvee zijn er verschillende opties. Deze melkveehouders kunnen het bedrijf verkopen, gebruik maken van rood-voor-rood regelingen, de bedrijfsruimte verhuren of invullen voor andere bedrijfsactiviteiten. De opties zijn ruim, maar het moet wel passen bij de melkveehouder (Dekker, 2018). Er zijn ook verschillende aandachtpunten bij

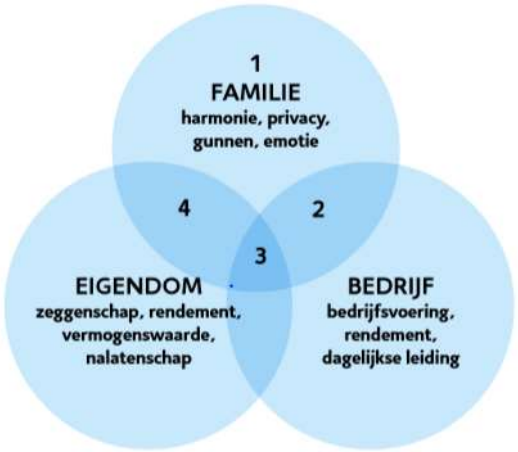
elke optie. Als een melkveebedrijf verkocht wordt zijn er verschillende financiële, fiscale en juridische zaken af te handelen. De meeste melkveebedrijven hebben een groot vermogen in eigendom, dit moet ergens naartoe. Als een melkveebedrijf stopt met exploiteren betekent dat de melkveehouder ergens anders zijn inkomen uit moet halen. Als het bedrijf verlaten wordt moet er op een andere plek geleefd gaan worden wat behoorlijk wennen is, voor zowel de melkveehouder als zijn familie (Welink, 2019). Misschien is wel het belangrijkste dat het melkveebedrijf stopt, de melkveehouders mist deze vastigheid, de gesprekken en de sfeer. Dit zal ook ergens anders vervangen door moeten worden. Dit kan er voor zorgen dat de melkveehouder ervoor kiest om te stoppen met de exploitatie en zijn eigendommen behoud. Hierdoor kan hij gevestigd blijven op zijn erf en verhuurt hij het land en de andere eigendommen. Maar dit bied voor de melkveehouder wel de ruimte om wat anders te gaan doen.

1.3 Boeren zonder opvolger

Er is ook een aandeel melkveehouders waarbij de beperkende factor een bedrijfsovernamekandidaat is. Deze melkveehouders runnen het bedrijf met genoegen maar hebben een vraagteken richting de toekomst van het melkveebedrijf. Meestal is dit melkveebedrijf al enkele generaties binnen de familie is. Deze melkveehouders zijn vakmensen die hun werkzame leven goed geboert hebben en dit graag over willen dragen aan een volgende generatie. Deze jongere opvolger zet dan zijn levenswerk voort en de melkveehouder kan nog een tijdje met hen samenwerken. De overname kandidaten zijn voornamelijk hoogopgeleide jongeren die het in hun bloed hebben zitten om melkveehouder te worden. Meestal is dit een hele bewuste keuze die gemaakt wordt. Deze jongeren hebben meestal ook al enige werkervaring (Booij, 2015). NAJK ziet ook aan de veel bedrijven beindigen omdat er geen opvolger is. Tegelijkertijd zijn er veel jongeren die geen bedrijf hebben om over te nemen. Via ‘Boer zoekt Boer’ hoopt NAJK een platform te bieden wat buitenfamiliaire bedrijfsovernames mogelijk maakt. Dit wordt gedaan door informatiebijeenkomsten en een online platfrom. Hier staan profielen van enkele tientallen agrariers en jonge opvolgers (NAJK, 2019). Naast jongeren met al enige agrarische ervaring kan er ook gekeken worden naar nieuwkomers in de landbouw (Monllor, 2012).

1.4 Buitenfamiliaire overname

Een groot verschil tussen buitenfamiliaire bedrijfsovername en familiaire bedrijfsovername is dat er bij overname buiten de familie een cirkel vervangen wordt. Bij overname binnen de familie spelen: familie, eigendom en bedrijf een rol (Tagiuri & Davis, 1996) . Bij buitenfamiliaire bedrijfsovername valt familie weg en wordt dit vervangen door een derde partij. Het vervangen van familie voor een derde partij vergt veel energie en kost de nodige tijd. Dit komt door het verschil tussen bloedbanden en de koude kant. Hier wordt anders mee om gegaan doordat er binnen de familie een gun-factor is en al enige tijd een samenwerking. Dit geld voor zowel de overdragende melkveehouders als de geïnteresseerde bedrijfsopvolger. Een partner van een jonge opvolger kijkt ook anders tegen de bedrijfsopvolging aan als dat op een extern bedrijf is in plaats van het thuisbedrijf.

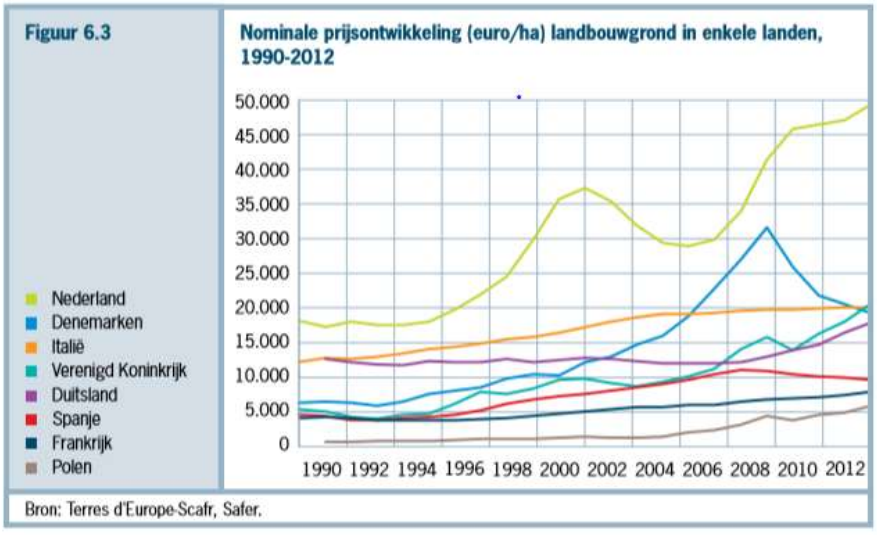

1.1 3-cirkelmodel (Tagiuri & Davis, 1996)

1.5 Knelpunten buitenfamiliaire overname

In figuur 1.1 zijn drie cirkels te zien: familie, bedrijf en eigendom. Deze overlappen elkaar om het proces goed te laten verlopen. Binnen dit proces zijn verschillende succesfactoren en knelpunten. Familie is binnen een familiaire bedrijfsovername één van de drie cirkels. Familiebedrijven kenmerken de agrarische sector, wel 87% van de agrarische bedrijven in een gezinsbedrijf (Staalduinen, 2014). Dit heeft ook invloed op de bedrijfsovername binnen de Nederlandse melkveehouderij, waar meestal generatie op generatie het bedrijf wordt overgedragen (Breembroek, 2014). Succesfactoren op het gebied van familie zijn een open communicatie tussen gezinsleden over bijvoorbeeld de verdeling van het bedrijf en vermogen (Meulen, Master, Remery, Terluin, & Bouma, 2015). Dit geld net zo goed voor een familiaire als een buiten familiaire bedrijfsovername. Een belangrijk knelpunt voor buitenfamiliaire bedrijfsovername is: onvoldoende bedrijfsopvolgers als gevolg van een mismatch tussen over te nemen bedrijven en de competenties van de potentiele overnamekandidaten. Daarnaast wordt het als knelpunt ervaren dat er een tekort is aan procesbegeleiding door deskundigen tijdens het bedrijfsovernameproces (Stokkers, Meer, Schoorlemmer, & Hendriks-Goossens, 2010). Op het gebied van bedrijf wordt vooral het rendement van een melkveebedrijf als knelpunt ervaren. Dit geld ook voor de agrarische jongeren die dit als één van de grootste knelpunten zien, samen met de mogelijkheden die er zijn tot schaalvergroting (Meulen, Master, Remery, Terluin, & Bouma, 2015).

De grootste knelpunten worden ervaren bij het onderdeel eigendom. Dit komt niet allereerst doordat het als knelpunt wordt ervaren om een juiste ondernemingsvorm te kiezen. Een groter knelpunt is het grote vermogen van onroerend goed (Stokkers, Meer, Schoorlemmer, & Hendriks-Goossens, 2010). De financiering van onroerend goed wordt door agrarische jongeren ook als een knelpunt ervaren (Meulen, Master, Remery, Terluin, & Bouma, 2015). De grondprijzen zijn fors in Nederland wat te zien is in figuur 1.2. In het jaar 2018 stegen de gemiddelde grondprijzen tot €60.000 (NVM, 2019). Dit maakt de overname van een melkveebedrijf met grond in eigendom kostbaar.

1.2 Prijsontwikkeling landbouwgrond binnen Europa (Staalduinen, 2014)

1.6 Geen overname naar samenwerking

In sommige melkveehouderijlanden zijn er minder familiebedrijven en wordt er zakelijker geboert. Zoals in Niew-Zeeland waar sharemilking helemaal ingeburgerd is. Wel 37% van de landelijke productie wordt geproduceert door sharemilkers. Het is een belangerijke bedrijfsstructuur op het eiland, waarbij eigendommen en exploitatie gescheiden worden. De eigendommen: land, gebouwen en (soms) koeien zijn eigendom van de boerderijverhuurder en de exploitatie: de bedrijfsvoering is in handen van de sharmilker. Zodoende is het voor de jongere sharemilker makkelijker om te beginnen met het beroep melkveehouder (Gardner, 2011).

1.1 Melkveehouderij structuren 2008-2009 (Gardner, 2011)

Melkveehouderijbedrijven in NZ	Aantal	%
Bedrijf in eigendom	7.384	63%
Varibable order sharemilkers	1.760	15%
Herd ownership sharemilkers	2.418	21%
Niet bekend	56	1%

Er zijn twee soorten sharemilker structuren te zien in tabel 1.1. Het makkelijkst om te beginnen is als variable order sharemilker; omdat hierbij geen eigen kapitaal nodig is om te beginnen. Het loon bij deze structuur is aan de hand van beloningen wat reflecteert aan de managementvaardigheden en werkhouding van de sharemilker. Herd owning sharemilkers hebben hun eigen eigendommen: koeien, machines en gebouwen. Hierbij wordt meer kapitaal ingebracht en is het risico groter. Dit is ook te merken in de winstverdeling waar de herd ownership sharemilker een groter deel krijgt (Gardner, 2011). De laatste jaren zijn de herd ownership sharemilkers in aantal afgenomen, redenen hiervoor zijn wisselend (Pepper, 2013). De winstverdeling en andere afspraken staan in een sharemilkersovereenkomst. Deze overeenkomst bevat ook andere zaken zoals de omkostenvergoeding, clausules, geschillenbeslechting, uitgavepatroon en aansprakelijkheid (Gardner, 2011). De vooruitzichten van sharemilking in Nieuw-Zeeland zijn positief door de fundementele sterke punten als de win-winsituatie wat kapitaalgroei, progressie en boerderijbezit geeft voor nieuwe boeren en wat de behoefte vevult van veel bestaande landeigenaren (Buchanan, 2002).

In Nederland zijn er ook de eerste ervaringen opgedaan met sharemilkers. Dit concept is groot opgepakt door de ondernemers Peter van Dronkelaar en Harald Hoffman. De twee ondernemers zette een concept op van zeven melkveebedrijven in Noord-Holland en Flevoland waar dertienhonderd jerseys worden gemolken. De bedrijven worden gerund door sharemilkers die de koeverzorging op hun rekeningen nemen en delen in de uiteinedelijke winst. De kaas van alle jerseys wordt in eigen beheer verwerkt tot jerseykaas. Het concept kwam tot stand toen een Noord-Hollandse melkveehouder vroeg om hulp om zijn melkveebedrijf op te zetten. De ondernemers vonden ‘gewoon geld er insteken’ geen goed idee en al filosoferend kwam de gedachtte van sharemilking. Een leuk concept om jonge ondernemers te helpen en positief in de markt te zetten. De vacature ‘sharemilker’ bracht een stroom van reacties op, vooral van jongenlui die bijvoorbeeld thuis geen boer kunnen worden. De sharemilkers doen de arbeid en het bedrijf Duurzaam Agrarisch van de twee ondernemers levert de koeien en het advies. De stal wordt wisselend gekocht door Duurzaam Agrarisch, de sharmilker of een derde partij (Pellikaan, 2016).

1.7 Sharemilking als oplossing

Er is behoorlijk veel bekend over een familiaire bedrijfsovername op een melkveebedrijf. Het is ook de vorm van overname die binnen Nederland het meeste voorkomst, al generaties lang (Breembroek, 2014). Dit verklaart ook waardoor er zo veel dure grond in eigendom is bij melkveehouders. De enigste manier om deze dure grond te beheren lijkt te zijn door het van boerende ouders over te nemen tegen agrarische waarde. Toch blijkt dat er maar 61% van de melkveebedrijven met een bedrijfshoofd van 55 jaar of ouder een opvolger heeft klaar staan (CBS, 2016). Dit komt erop neer dat 39% van de melkveebedrijven geen opvolger heeft klaar staan. Deze familiebedrijven met een pachtbedrijf of een (deels) eigendomsbedrijf kunnen het bedrijf niet overdragen op hun zoon of dochter, maar toch kan de wens er bestaan om het bedrijf over te dragen aan bijvoorbeeld een buitenfamiliaire opvolger. Dit kan een zaterdaghulp zijn of een jongere die

ontmoet wort doormiddel van ‘boer zoekt boer’ (Booij, 2015). Een buitenfamiliaire bedrijfsovername kent binnen Nederland één groot knelpunt en dat is het grote vermogen wat nodig is voor de overdracht van onroerend goed (Stokkers, Meer, Schoorlemmer, & Hendriks-Goossens, 2010). Toch zijn er wel degelijk mogelijkheden voor de voortzetting van het bedrijf. In Nieuw-Zeeland gebeurt dit op 33% van de melkveebedrijven doormiddel van sharemilking. Hierbij wordt het knelpunt van de hoge kosten van grond weggenomen door exploitatie en eigendom te scheiden (Gardner, 2011). In Nieuw-Zeeland zijn er verschillende onderzoeken gedaan over sharemilking daar en in Nederland zijn er verschillende onderzoeken gedaan naar buitenfamiliaire bedrijfsovername. Dit onderzoek wil beide onderwerpen verbinden door te kijken wat de potentie is voor sharemilking in Nederland en of het een mogelijke route is naar een buitenfamiliaire bedrijfsovername. Het onderzoek is uitgevoerd aan de hand van de volgende onderzoeksvragen:

Is het concept sharemilking een route om buitenfamiliaire bedrijfsovername mogelijk te maken?

1) **Wat zijn de economische kengetallen van sharemilking in Nieuw-Zeeland?**
2) **Wat zijn de randvoorwaarden om het Nieuw-Zeelandse sharemilking toe te passen in Nederlandse omstandigheden?**
3) **Wat zijn de economische kanten van drie scenario’s over sharemilking in Nederland?**

Dit onderzoek richtte zich op de mogelijkheden van buitenfamiliaire bedrijfsovername op Nederlandse melkveebedrijven. Om de mogelijkheden hiervoor te bepalen is er onderzoek gedaan over het Nieuw-Zeelandse sharemilkingssysteem, hoe dit toe te passen zou zijn in Nederland. Verder is er door gekeken of dit voldoende rendeert, zodat er mogelijk ook een overname uit voort kan komen. Hierbij is alleen naar de economische kengetallen gekeken en niet naar fiscale voorwaarden. Verder is het sociaaleconomische gedeelte van een samenwerking of overname niet meegenomen. Mogelijkheden tot emigratie zijn ook niet meegenomen, het onderzoek richtte zich op de mogelijkheden binnen Nederland.

2. Methode

In dit hoofdstuk wordt beschreven hoe het onderzoek wordt uitgevoerd, nadat er in het vorige hoofdstuk is toegelicht wat er wordt onderzocht. Er wordt gewerkt met een plan van aanpak, waar er per deelvraag staat beschreven hoe de onderzoeksmethode is. Alle drie de deelvragen staan in verbinding met elkaar; het antwoord van de eerste deelvraag is de basis voor de tweede deelvraag.

2.1 Deelvraag 1

1) Wat zijn de economische kengetallen van sharemilking in Nieuw-Zeeland?

De eerste deelvraag klinkt nog behoorlijk algemeen. Wat hier bedoeld wordt met economische kanten zijn: hoe exploitatie en eigendom in Nieuw-Zeeland eruit zien voor melkveehouders en sharemilkers. Bij eigendom wordt er verder ingegaan op ondernemingsvormen en boekwaarde van grond, gebouwen, veestapel en machines. Bij exploitatie wordt de kostprijs bekeken en de uiteindelijke winst. Deze getallen worden vergeleken met Nederlandse getallen om een idee te krijgen hoe groot de verschillen en overeenkomsten zijn tussen Nieuw-Zeeland en Nederland. Alle informatie komt uit de literatuur, waarin gezocht is met de volgende kernwoorden: ‘sharemilking’ ‘farm-ownership, ‘New-Zealand’, economic survey’ en ‘year statistics’.

2.2 Deelvraag 2

2) Wat zijn de randvoorwaarden om het Nieuw-Zeelandse sharemilking toe te passen in Nederlandse omstandigheden?

Vanuit de eerste deelvraag komt naar voren hoe het Nieuw-Zeelandse sharemilking in elkaar steekt en hoe een sharemilkingsovereenkomst eruit ziet. Deze tweede deelvraag heeft gekeken in hoeverre sharemilking in Nederland is toe te passen. Dit is gedaan doormiddel van het invullen van drie Excelsheets. Op deze Excel-sheets is voor drie scenario’s de winst- en verliesrekening ingevuld. Hierdoor is de winst bekend voor de sharemilker in elk scenario. Daarnaast is er gekeken wat het inbrengkapitaal is voor elke scenario. Deelvraag twee maakt gebruik van de literatuur uit deelvraag één over het Nieuw-Zeelandse sharemilking en de gemiddelden van de Nederlandse melkveehouderij uit gemiddelden van AcconAVM (bijlage 1.1) en DMS (bijlage 2.1).

2.3 Deelvraag 3

3) Wat zijn de economische kanten van drie scenario’s over sharemilking in Nederland?

De volgende drie scenario’s zijn opgesteld:

- Een sharemilker die zonder eigen inbreng van kapitaal het melkveebedrijf binnenstroomt
- Een sharemilker die (een deel van) de melkkoeien met bijhorend fosfaat inbrengt bij zijn instroom binnen het melkveebedrijf
- Een sharemilker die (een deel van) de gebouwen, machines en melkkoeien met bijhorend fosfaat inbrengt bij zijn instoom binnen het melkveebedrijf

In deze deelvraag worden alle drie de scenario’s beoordeeld op winst en kapitaalinbreng. Dit wordt gedaan met de resultaten van de winst- en verliesrekening in de Excelsheets en de berekening van de kapitaalinbreng. Omdat hier naar één jaar wordt gekeken volgt er in discussie meer gemiddelden om een beter beeld te krijgen over meer jaren. Tijdens deelvraag drie wordt er gebruikt gemaakt van dezelfde gemiddelden en cijfers als in deelvraag twee.

Is het concept sharemilking een route om buitenfamiliaire bedrijfsovername mogelijk te maken?

Het antwoord op de hoofdvraag vind plaats in de conclusie. Het eerste deel van het antwoord zal aangeven of er mogelijkheden zijn voor sharemilking in Nederland. Het tweede deel van het antwoord zal aangeven of sharemilking een mogelijke route kan zijn naar buitenfamiliaire bedrijfsovername. Beidde antwoorden zullen blijken uit de uitkomst van het doorbereken van de drie scenario's.

2.4 Kwalitatief onderzoek

Deze scriptie kenmerkt zich door een open onderzoeksvraag waarover nog relatief weinig bekend is. Dit is een teken van kwalitatief onderzoek, waarbij met een open blik en zonder vooroordelen onderzocht wordt. De onderzoeksvraag is al diverse keren verandert maar het onderwerp is steeds hetzelfde gebleven: buitenfamiliaire bedrijfsovername. De dataverzameling gebeurt op verschillende manieren doormiddel van een literatuurstudie en het analyseren van een begroting. De resultaten van de dataverzameling zijn de uitkomsten van de literatuurstudie en de begroting (Baarda, 2014).

2.5 Betrouwbaarheid

Bij de eerste en tweede deelvraag wordt de data verzamelt doormiddel van een literatuurstudie. Bij de eerste deelvraag wordt de informatie vooral gezocht uit Nieuw-Zeelandse bronnen. Deze bronnen zijn wetenschappelijk en samengesteld door meerdere onderzoekers. Bij de tweede deelvraag wordt er een vergelijking gemaakt met de Nederlandse omstandigheden waarbij er gemiddelden worden gebruikt van AcconAVM en DMS. Deze gemiddelden zijn van een grote groep klanten en daarmee relevant voor de meeste melkveehouders.

3. Resultaten

In dit hoofdstuk volgen de resultaten van het onderzoek. Dit gebeurt aan de hand van de drie deelvragen. Alle drie de deelvragen vullen elkaar aan. De eerste deelvraag geeft de Nieuw-Zeelandse kengetallen over sharemilking weer. De tweede deelvraag beschrijft de drie scenario's over sharemilking in Nederland. De derde deelvraag geeft de winstgevendheid aan van de drie scenario's.

3.1 Economische kengetallen over sharemilking in Nieuw-Zeeland

Tijdens het uitwerken van de eerste deelvraag komt de melkveehouderij in Nieuw-Zeeland aan bod. De exploitatie en eigendommen van sharemilkers wordt bekeken en de Nieuw-Zeelandse melkveehouderij wordt vergeleken met de Nederlandse melkveehouderij.

3.1.1 Nieuw-Zeelandse melkveebedrijven

Nieuw-Zeeland is groen en bestaat grotendeel uit landbouwgrond onder een gunstig zeeklimaat. Dit maakt het investeren in stallen voor het vee overbodig en beperkt het zich tot een gebouw om te melken, te insemineren en te behandelen. De melkkoeien lopen jaarrond buiten op de percelen waar bijna altijd wel gras groeit. Tijdens de minste grasgroei staan de melkkoeien droog. De melkkoeien zijn ook op dit systeem aangepast en maken van een kilogram droge stof gras zoveel mogelijk kilogrammen vet en eiwit (Poel, 2011). Op de Nieuw-Zeelandse balans staat lidmaatschap van de melkfabriek, grond (á €22.000 per hectare), gebouwen (melkgebouw), machines en installaties (minimaal bij fulltime beweiden) en de veestapel (€ 1.000 per koe) (DairyNZ, 2018). Rechten om te mogen produceren zoals fosfaatrechten in Nederland komen in Nieuw-Zeeland niet voor (Sectorrapport Zuivel in Nieuw-Zeeland, 2016). De exploitatie wordt gedaan door de Nieuw-Zeelandse melkveehouder en zijn medewerkers of door een sharemilker. Gemiddeld worden er 140 melkkoeien per man gehouden (LIC, 2018).

3.1.2 Eigendom

In Nieuw-Zeeland zijn er 4 veel voorkomende structuren: owner-operators, sharemilkers, contract-milkers en farm managers (tabel 3.1). Het aandeel van het eigen vermogen bepaalt het verschil tussen de structuren (Pepper, 2013).

3.1 Veestapelanalyse bij organisatiestructuur in 2017-18 (LIC, 2018)

Operating structure	Number of herds	Percentage of herds	Average herd size	Average effective hectares	Average cows per effective hectare
Owner-operators	6,940	59.9	428	153	2.80
Contract milkers	1,440	12.4	469	158	2.96
Sharemilkers:					
less than 20%	122	1.1	725	236	3.08
20-29%	595	5.1	444	155	2.87
30-49%	161	1.4	397	141	2.82
50/50	1,848	15.9	389	135	2.89
over 50%	433	3.7	437	153	2.86
All sharemilkers	3,159	27.3	420	145	2.89
Unknown	51	0.4			
All farms	**11,590**	**100**	**431**	**151**	**2.85**

Farm manager

Een farm manager is iemand die in dienst is op een melkveebedrijf van een owner-operator. Een owner-operator is iemand die een melkveebedrijf bezit en de volledige verantwoordelijkheid hier over heeft. 70% van de Nieuw-Zeelandse veestapels wordt gehouden door een owner-operator. De farm manager die hier in dienst is krijgt een vast salaris voor zijn werkzaamheden (Pepper, 2013).

Sharemilker

Er zijn 3 verschillende varianten van sharemilking. Deze varianten zijn allereerst te onderscheiden door de manier waarop uitbetaald wordt. Variable-order sharemilkers en herd-owning sharemilkers worden uitbetaald door een bepaald deel van het melkgeld te krijgen, in tegenstelling tot contract-milkers die een vast deel per liter melk krijgen. Variable-order sharemilker staat voor sharemilkers met geen of een klein eigendom in een melkveebedrijf en daardoor een kleinere deel van het melkgeld krijgen (> 40%). Herd-owning sharemilkers staat voor sharemilkers met een groter eigendom binnen een melkveebedrijf die daardoor ook een groter aandeel (> 40%) van het melkgeld krijgen. 30% van de Nieuw-Zeelandse veestapels bestaat uit sharemilkers, waarvan 20% door herd-owning sharemilkers en 10% door variable-order sharmilkers (Pepper, 2013).

Variable order sharemilkers betalen de kosten die direct aan de bedrijfsvoering zijn gerelateerd en personeelskosten. Waar een beloning tegenover staat van 19-29% van het melkgeld. Als er ook geïnvesteerd wordt in eigen machines stijgt dit percentage naar 39%. Herd-owning sharemilkers kopen ook een eigen veestapel, in stapjes of in één keer (Pepper, 2013). Naast de veestapel wordt er ook geïnvesteerd in machines en installaties (Gardner, 2011). Hierdoor stijgt de beloning naar 50% van het melkgeld. Het percentage van beloning staat meestal gelijk aan het percentage van de uitgaven. Zo betaald een variable-order sharemilker bijvoorbeeld 39% van de uitgaven en ontvangt daarvoor 39% van het melkgeld (Pepper, 2013).

Contract-milker

Een contract-milker managet een veestapel en heeft daarvoor een contract met een vaste prijs per liter of zoals gebruikelijk in Nieuw-Zeeland per kilogram milksolid (kilogram vet en eiwit). De contract-milker heeft verantwoordelijkheid over het proces van melken en de arbeid die daarvoor nodig is. De kapitaalinbreng is nagenoeg gelijk aan een variable order sharemilker (VOSM). In tabel 3.1 staat contract-milkers in dezelfde categorie als de owner-operators (Pepper, 2013).

De weg in Nieuw-Zeeland van een medewerker van een melkveebedrijf naar een eigen melkveebedrijf is dus via het zijn van farm-manager naar variable-order sharemilker/contract-milker, herd-owning sharemilker en uiteindelijk owner-operator. Via deze weg zijn in de laatste decennia duizenden Nieuwzeelanders eigenaar geworden van een melkveehouderijbedrijf (Pepper, 2013).

Eigen vermogen en vreemd vermogen

Nieuw-Zeelandse herd-owning sharemilkers hebben een totaal van bezittingen van € 545.808 (tabel 3.2). Hier staan schulden tegenover van € 383.182 en een eigen vermogen van €242.639. De bezittingen bestaan grotendeels uit de veestapel (74%). Gemiddeld staat een koe voor €1.000 op de balans.

3.2 Bezittingen en schulden van een herd-owning sharemilker (DairyNZ, 2018)

Balansonderdeel	Seizoen 2017-18	%
Bezittingen		
Grond en gebouwen	€ 6.616	1
Machines en installaties	€ 75.073	14
Veestapel	€ 403.811	74
Investeringen (niet vee-gebonden)	€ 4.587	1
Overig	€ 55.721	10
Vreemd vermogen		
Lang vreemd vermogen	€ 339.960	
Kort vreemd vermogen	€ 43.222	
Eigen vermogen	€ 242.639	

De gronden die gebruikt worden door een sharemilker zijn eigen aan boerderijeigenaren. In tabel 3.3 is te zien wat de waarde is voor grond en gebouwen van een owner-operator. Dit geeft een beeld wat een gemiddeld Nieuw-Zeelands melkveebedrijf bezit aan gebouwen en gronden. Een gemiddeld Nieuw-Zeelands melkveebedrijf bezit 151 hectare grond, wat samen met gebouwen een waarde heeft van 3,3 miljoen euro.

3.3 Bezittingen aan grond en gebouwen van een owner-operator (DairyNZ, 2018)

Balansonderdeel	Seizoen 2017-18
Bezittingen	
Grond en gebouwen	€3.392.961

Vergelijking met Nederland

Nederland wordt gekenmerkt door familiebedrijven; 90% van het totaal aan landbouwbedrijven is een familiebedrijf (Meulen, Master, Remery, Terluin, & Bouma, 2015). Dit is al een groot verschil met Nieuw-Zeeland waar 30% van de melkveebedrijven een samenwerking heeft met een sharemilker, die over het algemeen niet familiair is. Samenwerkingen en maatschappen zijn er wel binnen Nederland, 38% van de veeteelt- en fokkerijbedrijven heeft in 2019 een maatschap of samenwerking en 23% heeft een vennootschap onder firma. Minder voorkomend zijn de besloten vennootschap (4%) of andere vennootschappen (>1%). 34% van de veeteelt- en fokkerijbedrijven heeft een eenmanszaak (CBS, 2019).

In Nederland zijn de gemiddelde prijzen voor landbouwgrond €60.500 (NVM, 2019). In Nieuw-Zeeland zijn de prijzen voor landbouwgrond €21.946 per hectare (DairyNZ, 2018). In Nederland is 58% van de landbouwgrond in eigendom bij landbouwers, 26% in de vorm van pacht of in 3% van de gevallen in erfpacht (CBS, 2019). Hoewel sharemilking in Nederland niet voorkomt is grond pachten een voorbeeld van exploitatie en eigendom scheiden die veel voorkomt.

3.1.3 Exploitatie

In Nieuw-Zeeland is de break-even melkprijs €31,30 per 100 kilogram melk (tabel 3.3) (DairyNZ, 2018). Gemiddeld geeft een melkkoe op het eiland 4.151 liter melk met 4,98 procent vet en 3,88% eiwit (LIC, 2018). Op deze gehaltes is de break-even melkprijs ook op gebaseerd. De kosten voor productie zijn in Nieuw-Zeeland €22,30 per 100 kilogram melk. Daarna volgt als grootste kostenpost de rente en aflossing met €7,00 per 100 kilogram melk. De sharemilkers hebben minder lasten bij de post 'rente en aflossing' met €1,20 per 100 kilogram melk. De uitbetaalde melkprijs lag in seizoen 2017-18 hoger als de break-even melkprijs, wat de owner-operator en de sharemilker een positieve winst opleverde.

3.4 Vergelijking break-even melkprijs (per 100 kilogram melk in euro's) tussen Nieuw-Zeeland en Nederland (DairyNZ, 2018) (LIC, 2018) (bijlage 1 en 2)

	Owner-operator	**Herd-owner sharemilker**	**Nederland**
Toegerekende en niet toegerekende kosten	22,3	13,0	27,6
Rente en aflossing	7,0	1,2	9,2
Belasting	1,4	0,9	0,4
Contracten	3,5	2,7	-
Privé-uitgaven	-	-	3,6
Totale uitgaven	34,1	17,8	40,8
Omzet en aanwas en andere opbrengsten	2,9	1,9	6,3
Break-even melkprijs	31,3	15,9	34,5
Betaalde melkprijs	35,2	17,2	37,5

Vergelijking met Nederland

In tabel 3.3 zijn de break-even melkprijs tussen Nieuw-Zeeland en Nederland te zien. De Nieuw-Zeelandse melkveehouderij laat een lage kostprijs zien. Als alle uitgaven meegenomen worden stijgt de break-even melkprijs naar 31,3 euro per 100 kilogram melk en komt deze melkprijs bij de Nederlandse break-even melkprijs (€34,5) in de buurt. Gemiddelden zijn per 100 kilogram melk weer gegeven en niet omgerekend naar FCPM-melk.

3.2 Randvoorwaarden voor sharemilking in Nederland

De tweede deelvraag geeft de randvoorwaarden waarbinnen sharemilking in Nederland toegepast kan worden. Bij een pachtbedrijf is er een pachtprijs en een contract voor een aantal jaren. Bij sharemilking is er een deling in het melkgeld en de kosten en soms wordt er kapitaal ingebracht. Het contract is jaarlijks.

3.2.1 Randvoorwaarden

De randvoorwaarden worden weergegeven aan de hand van opbrengsten, kosten en kapitaalinbreng. Deze randvoorwaarden beginnen per scenario met een korte inleiding van de Nieuw-Zeelandse situatie, gevolgd door hoe het in de Nederlandse situatie wordt uitgevoerd. De uitvoering van het berekenen van scenario één, twee en drie is te vinden in bijlage … .

3.2.2 Randvoorwaarden scenario 1

Het eerste scenario is 'een sharemilker die zonder eigen inbreng van kapitaal het melkveebedrijf binnenstroomt'. Vergelijkbaar met de variable-order sharemilker in Nieuw-Zeeland. De sharemilker wordt de bedrijfsleider op het melkveebedrijf waarbij de boerderijeigenaar de volledige eindverantwoordelijkheid houdt. In dit scenario heeft de sharemilker een klein kapitaal nodig om het personeel te betalen en andere direct met de productie gerelateerde kosten. Een variable-order sharemilker heeft recht op een gratis bedrijfswoning bij het melkveehouderijbedrijf (Gardner, 2011).

Kapitaal inbreng

De kapitaalinbreng bij een variable-order sharemilker vraagt meestal enkele duizenden euro's. Dit geld is nodig om kalver-opfok apparatuur te bestellen (Gardner, 2011).

In het geval van scenario één wordt er geen kapitaal ingebracht.

Opbrengsten

De opbrengsten van variable-order sharemilkingsovereenkomsten zijn in 88% van de gevallen onder 30% overeenkomsten. Dit komt erop neer dat de sharemilking recht heeft op minder dan 30% van het melkgeld (Pepper, 2013). Naast een winstdeling in het melkgeld kunnen er afspraken gemaakt worden over een bepaalde winstdeling in de vee-verkopen van kalveren. Bij veestapel kleiner als 300 melkkoeien is het gebruikelijk dat de variable-order sharemilker zowel 21% van het melkgeld als 21% van de productiekosten krijgt (Gardner, 2011).

In dit scenario krijgt de sharemilker 21% van de melkopbrengst. Verder deelt de sharemilker niet mee in de verkopen van melkkoeien, alleen voor 21% in de verkoop van de klaveren. Als er 60 stierkalveren een melkveebedrijf verlaten levert dit €6.900 euro op volgens de normen (Blanken, et al., Installaties , 2019).

Uitgaven

In de meeste variable-order sharemilkingsovereenkomsten is de sharemilker verplicht om de kosten voor personeel, motorbikes, kosten gebouwen en verbruiksgoederen zoals: stroom, tepelvoeringen en wasmiddelen op zich te nemen (Pepper, 2013). Uitgaven gerelateerd aan het oogsten, kunstmest en aanvullend voer wordt over het algemeen door de landeigenaar betaald. In sommige gevallen worden de kosten gedeeld, maar dan in hetzelfde percentage als de sharemilker melkgeld ontvangt (Gardner, 2011). Alle kosten die de variable-order sharemilker betaalt zijn sterk gerelateerd met de dagelijkse werkzaamheden.

In dit scenario worden de uitgaven voor personeel (betaalde arbeid en werk door derden), elektriciteit en water (ov. toegerekende veekosten) en algemene kosten volledig toebedeeld aan de sharemilker. De uitgaven voor machines en gebouwen komen voor 21% voor rekening van de sharemilker.

3.2.3 Randvoorwaarden scenario 2

'Een sharemilker die (een deel van) de melkkoeien met bijhorend fosfaat inbrengt bij zijn instroom binnen het melkveebedrijf' is scenario twee. Dit scenario is vergelijkbaar met een herd-owning sharemilker in Nieuw-Zeeland. De sharemilker neemt de volledige verantwoordelijkheid over de exploitatie van het bedrijf. De boerderijeigenaar blijft eigenaar van de landerijen, machines en gebouwen. De sharemilker brengt als starterkapitaal de melkkoeien en bijhorende fosfaatrechten in.

Kapitaal inbreng

De herd-owning sharemilkingsovereenkomst verschilt ten opzichte van de variable-order sharemilker omdat onder deze overeenkomst ook koeien worden ingebracht (Gardner, 2011).

De herd-owning sharemilker brengt de melkkoeien in met bijhorend jongvee en fosfaatrechten. De gemiddelde Nederlandse veestapel heeft een totale balanswaarde van € 173.845 en de aankoop van fosfaatrechten kost momenteel ruim 1 miljoen euro (tabel 3.5). Besloten kan worden om alleen de veestapel in te brengen aan de hand van de balanswaarde en de fosfaatrechten erbuiten te laten.

3.5 Berekening van de balanswaarde voor de veestapel en de aankoop van fosfaatrechten voor de gemiddelde Nederlandse veestapel (RVO, 2019) (RVO, 2019) (Quotum.nu, 2019) (Blanken, et al., 2019)

Diersoort	Aantal	Boekwaarde	Totaal	Norm P	Totaal P	Prijs P	Totaal
Melkvee	135	€ 960	€ 129.600	44,2	5.967	€ 153	€ 871.641
Pinken	36	€ 885	€ 31.860	21,9	788	€ 153	€ 120.564
Kalveren	37	€ 325	€ 12.025	9,6	355	€ 153	€ 54.315
Totaal			€ 173.845		7.111		€ 1.087.983

Opbrengsten

De melkopbrengsten worden bij een herd-owning sharemilker gesplitst in 50/50. Naast de melkopbrengsten krijgt de herd-owning sharemilker ook de winst van alle vee-verkopen en de toegenomen waarde van zijn veestapel (Gardner, 2011).

In het tweede scenario krijgt de sharemilker 50% van de melkopbrengsten en alle opbrengsten aan omzet en aanwas.

Uitgaven

De sharemilker betaald alle kosten gerelateerd aan melkkoeien (diergezondheid en fokkerij), arbeid (alle lonen) en machines en installaties (elektriciteit en tepelvoeringen). Verder betaalt de herd-owning sharemilker de helft van de kosten aan kunstmest en het bekalken. Alle kosten voor de eigendommen van de sharemilker zijn voor eigen rekening, net zoals de boerderijeigenaar de kosten voor zijn eigendommen (onroerend goed) voor eigen rekening neemt. De boerderijeigenaar betaalt verder de kosten voor het onderhoud aan gebouwen en installaties (Gardner, 2011).

Bij de toegekende- en de niet toegerekende kosten zijn de uitgaven aan voerkosten (incl. stroom), veekosten en arbeid volledig voor de rekening van de herd-owning sharemilker. Uitgaven aan bemesting en grasland zijn voor 50% voor rekening van de sharemilker.

3.2.4 Randvoorwaarden scenario 3

De derde deelvraag is ‘een sharemilker die (een deel van) de gebouwen, machines en melkkoeien met bijhorend fosfaat inbrengt bij zijn instoom binnen het melkveebedrijf’. Dit scenario is vergelijkbaar met scenario 2, alleen worden hier alle bezittingen ingebracht op de gronden na. Dit betekend dat de sharemilker in dit scenario een vergelijkbare situatie heeft als een pachtbedrijf (als deze alleen de gronden pacht).

Kapitaal inbreng

De herd-owning sharemilker brengt in sommige gevallen alleen de veestapel en in sommige gevallen ook de gebouwen en machines in, afhankelijk van de herd-owning sharemilkingsovereenkomst (Pepper, 2013). In het geval van dit scenario wordt door de sharemilker de veestapel met bijhorende fosfaatrechten en de machines en gebouwen ingebracht. Dit gebeurt op het inbrengen van de melkmachine na, wat gebruikelijk is (Gardner, 2011). Naast het melkgebouw zijn er op de meeste Nieuw-Zeelandse melkveebedrijven alleen ruimtes voor de huisvesting van kalveren.

Uit scenario twee wordt duidelijk wat de waarde is voor fosfaatrechten en de veestapel. In tabel 3.6 is de boekwaarde te zien van gebouwen en installaties en machines. Gebouwen en installaties hebben een boekwaarde van €577.862 en machines hebben een boekwaarde van €111.689. Een herd-owning sharemilker brengt de veestapel in met een aantal machines. Deze machines zijn sterk gerelateerd aan de dagelijkse werkzaamheden. Welke dit zijn moet bepaald worden aan de hand van de objectenlijst.

3.6 Gemiddelde boekwaarde voor bezittingen op de balans (bijlage 1.1 en 1.2) (tabel 3.5)

Boekwaarde	**Boekjaar 2018**
Fosfaatrechten	€ 1.087.983
Gebouwen en installaties	€ 577.862
Machines	€ 111.689
Veestapel	€ 173.845

Opbrengsten

De melkopbrengsten worden bij een herd-owning sharemilker gesplitst in 50/50. Verder heeft de herd-owning sharemilker recht op het inkomen uit alle vee-verkopen (Gardner, 2011).

De opbrengsten zijn gelijk aan scenario twee. Wel vindt er een verandering plaats bij het vermogen, waar de sharemilker nou ook meedeelt in de waardeverandering van gebouwen, machines en voertuigen.

Uitgaven

De sharemilker betaald alle kosten gerelateerd aan melkkoeien (diergezondheid en fokkerij), arbeid (alle lonen) en machines en installaties (elektriciteit en tepelvoeringen). Verder betaalt de herd-owning sharemilker de helft van de kosten aan kunstmest en het bekalken. Alle kosten voor de eigendommen van de sharemilker zijn voor eigen rekening, net zoals de boerderijeigenaar de kosten voor zijn eigendommen voor eigen rekening neemt. De boerderijeigenaar betaalt verder de kosten voor het onderhoud aan gebouwen en installaties (Gardner, 2011).

De uitgaven zijn gelijk aan scenario twee.

3.3 Drie scenario's over sharemilking in Nederland

3.3.1 Eigendom en exploitatie

Vanuit deelvraag twee worden de randvoorwaarden beschreven van de drie scenario's. Hierbij is gekozen om te kijken naar de variable-order sharemilkers en de herd-owning sharemilkers. De meest populaire structuren in Nieuw-Zeeland blijkt uit deelvraag één. Tijdens deelvraag twee werd wel duidelijk dat het steeds over eigendom (kapitaal inbreng) en exploitatie (opbrengsten en uitgaven) gaat. In deze derde deelvraag volgen de resultaten van de scenario's die in deelvraag twee zijn toegelicht. Een overzicht van de berekeningen van de drie scenario's is te zien in bijlage … .

3.3.2 Scenario 1

Bij scenario één wordt de Nieuw-Zeelandse structuur variable-order sharemilking doorgerekend voor een gemiddeld Nederlands melkveebedrijf. Alle Nieuw-Zeelandse principes worden aangehouden en de gemiddelden voor de Nederlandse melkveehouderij komen uit het boekjaar 2018-2019. Uit het doorberekenen van scenario één blijkt dat variable-order sharemilking op een gemiddeld Nederlands melkveebedrijf een winst oplevert van € 2.886 voor de sharemilker (tabel 3.3). De niet-toegerekende kosten zijn de grootste kostenpost (50,1%) voor de sharemilker, vergeleken met een gemiddeld Nederlands melkveebedrijf. De uiteindelijke winst voor de sharemilker is 3,8% van de winst van een gemiddeld Nederlands melkveebedrijf. Vanuit de Excelsheet wordt 'winst' overgenomen als het resultaat van alle opbrengsten minus alle kosten. In andere rapporten met gemiddelden wordt het ook 'resultaat uit bedrijfsvoering' genoemd.

3.7 Overzicht van de uitkomsten van het doorbereken van scenario 1 (bijlage 2.1)

	Scenario 1 (a)	**Gemiddeld Nederlands melkveebedrijf (b)**	**% (a) van (b)**
Opbrengsten	€ 99.873	€ 503.682	19,8%
Toegerekende kosten	€ 11.249	€ 198.723	5,7%
Niet toegerekende kosten	€ 85.738	€ 171.227	50,1%
Totale kosten	€ 96.987	€ 369.950	26,2%
Winst	€ 2.886	€ 74.990	3,8%

3.3.3 Scenario 2

Bij scenario twee worden de principes van het Nieuw-Zeelandse herd-owning sharemilking vertaald naar een gemiddeld Nederlands melkveebedrijf. Bij herd-owning sharemilking brengt de sharemilker in de vorm van melkkoeien eigendommen in. Uit het doorbereken van scenario twee blijkt dat er geen winst overblijft voor de sharemilker (tabel 3.4). Dit komt doordat de sharemilker zwaarder meedeelt in de kosten (70,1%) als in de opbrengsten (53,5%).

3.8 Overzicht van de uitkomsten van het doorbereken van scenario 2 (bijlage 2.2)

	Scenario 2 (a)	**Gemiddeld Nederlandse melkveebedrijf (b)**	**% (a) van (b)**
Opbrengsten	€ 269.339	€ 503.682	53,5%
Toegerekende kosten	€ 192.474	€ 198.723	96,8%
Niet toegerekende kosten	€ 71.240	€ 177.476	40,1%
Totale kosten	€ 263.714	€ 376.199	70,1%
Winst	€ -1.875	€ 27.479	6,8%

3.3.4 Scenario 3

De exploitatie berekening is in scenario drie hetzelfde als in scenario twee. Het grote verschil tussen deze scenario's is te vinden op de balans. Bij scenario twee staat er een veestapel op de balans en bij scenario drie komen daar machines, installaties en gebouwen bij (tabel 3.5). Het meeste vermogen op de balans staat bij fosfaatrechten, dit is 86% van het vermogen bij scenario twee en 63% bij scenario drie (tabel 3.10). In Nieuw-Zeeland staat bij productierechten niets op de balans.

3.9 Overzicht van de balans bij scenario twee en drie (bijlage 1.2)

	Scenario 2	**Scenario 3**
Veestapel	€ 173.505	€ 173.505
Fosfaatrechten	€ 1.087.698	€ 1.087.698
Machines		€ 111.689
Gebouwen		€ 577.682
Totaal	€ 1.261.203	€ 1.950.574

3.3.5 Buitenfamiliaire overname

Vanuit scenario één en twee wordt duidelijk wat de winst is van een melkveebedrijf, dit is bij scenario één €2.886 en bij scenario twee -€1.875. Na de winst moeten er nog privé uitgaven, belastingen en investeringen worden afgetrokken. In Nieuw-Zeeland wordt wel winst geboekt blijkt uit de resultaten van de herd-owning sharemilkers (€57.161) en owner-operators (€196.511) (tabel 3.11). Dit betekend dat de Nieuw-Zeelandse sharemilkers €57.161 overhouden om aflossing te betalen, privé uitgaven, te herinvesteren en om belasting te betalen.

3.10 Gemiddelde winst over seizoen 2017-18 in Nieuw-Zeeland of 2018-2019 in Nederland (DairyNZ, 2018)

	Scenario 1	**Scenario 2**	**Nederlandse gemiddelde**	**Herd-owning sharemilking**	**Owner-operator**
Winst	€2.886	-€1.875	€99.987	€57.161	196.511

Over de laatste acht seizoenen was slecht eenmaal de winst negatief van de Nieuw-Zeelandse herd-owning sharemilkers (tabel 3.12). Dit was in het seizoen 2017-2018 met een negatieve winst van ruim 30.000 euro. De pieken in de winst zijn twee jaren rond de 100.000 euro, dit geeft ruimte om naast belasting betalen, aflossingsverplichtingen, privéuitgaven te investeren in kapitaal.

3.11 winst van de herd-owning sharemilker over de seizoenen 2010-11 tot 2017-18 (DairyNZ, 2018)

	2010-11	**2011-12**	**2012-13**	**2013-14**	**2014-15**	**2015-16**	**2016-17**	**2017-18**
Winst	€69.793	€96.944	€57.492	€105.953	€38.041	-€31.128	€53.279	€57.151

In Nederland is de kasstroom (winst) te zien in tabel 3.12. Dit is het bedrag wat overblijft nadat alle kosten van de opbrengsten er zijn afgehaald, op aflossing privé en vervangingsinvesteringen na. In de jaren 2014 tot 2016 was de kasstroom positief. Nadat ook privé-uitgaven, vervangingsinvestering en aflossingen van de kasstroom worden afgetrokken komt de liquiditeitsmarge in beeld. Deze was in 2014 positief en in de jaren daarna negatief.

3.12 kasstroom en liquiditeitsmarge van een gemiddeld Nederlands melkveebedrijf over 2014-16 (Berends, Hengel, Kappers, Remmelink, & Luyendijk, 2017)

	2014	**2015**	**2016**
Kasstroom	111.242	79.188	69.453
Liquiditeitsmarge	23.573	-6.767	-14.319

Een sharemilker kan vermogen opbouwen door een positieve exploitatie, dat is winst. Verder kunnen de bezittingen van de herd-owning sharemilker, dat kunnen zijn de veestapel, fosfaatrechten, machines en gebouwen in waarde toenemen, waardoor de sharemilker in vermogen toeneemt. In dit onderzoek licht de focus op de winst die overblijft uit de exploitatie. In scenario één, twee en drie blijkt dit slechts enkele duizenden euro's te zijn. Met deze winst kan er kapitaal worden ingebracht, bijvoorbeeld in de vorm van melkkoeien. Zodoende groeit het kapitaal van de sharemilker en zijn aandeel in het melkgeld.

4. Discussie

Het doel van dit onderzoek is om jongeren te helpen om een manier te vinden om zonder thuisbedrijf toch melkveehouder te worden. Zonder kapitaal melkveehouder worden valt in Nederland niet mee door het grote vermogen wat nodig is voor de aankoop van grond en fosfaatrechten. Als de jongere de capaciteiten heeft om een bedrijf te runnen zijn er toch wel degelijk mogelijkheden. In Nieuw-Zeeland wordt veelvuldig gebruikt gemaakt van sharemilking (eigendom en exploitatie scheiden) blijkt uit het vooronderzoek. Tijdens dit onderzoek zijn de mogelijkheden op economisch gebied onderzocht voor het sharemilkingssysteem in Nederland. Dit is gedaan door een literatuurstudie bij de eerste deelvraag en het doorberekenen van drie scenario's bij de volgende twee deelvragen. Tijdens de discussie wordt eerste de gekozen aanpak (deelvraag twee) ter discussie gesteld en vervolgens de resultaten (deelvraag één en drie).

Aanpak

Deelvraag twee geeft een beschrijving voor de drie scenario's. Deze zijn gebaseerd op alle informatie die te vinden is over sharemilking in Nieuw-Zeeland. Twee structuren zijn hier voor gebruikt, herd-owning sharemilking en variable-order sharemilking. Tijdens het vaststellen van de randvoorwaarden van de scenario's zijn de gemiddelden van de Nederlandse melkveehouderij voor het jaar 2018-19 ingevuld in de spreadsheet. Hierdoor wordt het overzichtelijk welke opbrengsten en kosten er zijn en is er een beslissing gemaakt welke opbrengsten en welke kosten voor de sharemilker zijn en welke voor de boerderijeigenaar. De verdeling was in sommige gevallen moeilijk te maken omdat het niet bekend was hoe alle posten in Nieuw-Zeeland werden verdeeld en sommige kostenposten zoals loonwerk zijn in Nieuw-Zeeland nihil. De verdeling van opbrengsten en totale kosten moet ongeveer gelijk zijn, dat is het basisprincipe en zou aangehouden moeten worden. Bij scenario één en twee is er een winst- en verliesrekening doorgerekend. Dit is bij scenario drie niet gedaan, omdat deze gelijk is aan scenario twee. De winst -en verliesrekening kijkt alleen naar het resultaat uit bedrijfsvoering en stopt dan. Aflossingen, privé-uitgaven en investeringen worden niet meegenomen. Verder wordt bij scenario drie een indruk gegeven van een balans en de waarde van de veestapel, gebouwen, machines en fosfaatrechten. Investeringen hierin worden verder niet doorgerekend omdat dit niet relevant zijn wegens de kleine winstgevendheid van sharemilking in Nederland.

Resultaten

Vanuit de eerste deelvraag komt naar voren dat op 30% van de Nieuw-Zeelandse melkveebedrijven een sharemilker actief is. Dit is een groot aantal, wat sharemilking in Nieuw-Zeeland tot een belangrijke bedrijfsstructuur maakt. 20% in de vorm van herd-owning sharemilking en 10% in de vorm van variable-order sharemilking. Deze worden ook verder meegenomen in het onderzoek, omdat herd-owning het meeste voorkomt en contract-sharemilking vergelijkbaar is met variable-order sharemilking. Herd-owning sharemilkers in Nieuw-Zeeland hebben een vermogen van € 545.808 met een solvabiliteit van 44%. Van de variable-order sharemilkers waren weinig betrouwbare economische kengetallen te vinden. De kostprijs is in Nieuw-Zeeland laag met 0,22 cent per liter aan productiekosten. In Nederland ligt dit hoger met 0,37 cent. De uitdaging was om gemiddelden uit Nieuw-Zeeland en Nederland met elkaar te vergelijken omdat kostenposten verschillen. De kostprijs in Nieuw-Zeeland is bijvoorbeeld ook anders opgebouwd als in Nederland.

De tweede deelvraag beschrijft de drie scenario's en derde deelvraag geeft de resultaten van deze scenario's. Hieruit blijkt dat de winstgevendheid van sharemilking laag is in Nederland. Dit komt door verschillende redenen. Bij het eerste scenario deelt de sharemilker veel zwaarder in de kosten (26,8%) mee, als in de opbrengsten (19,2%). In het tweede scenario is de deling in kosten ook groter als in de opbrengsten. Verder moet gezegd worden dat er in Nieuw-Zeeland gemiddeld 431 melkkoeien op een bedrijf zijn in vergelijking tot Nederland met 97 melkkoeien. Dit zorgt ervoor dat

er ook minder melkopbrengsten zijn, waardoor er minder te verdelen is. Bij de gemiddelden die voor het doorbereken van de drie scenario's zijn gebruikt bleef een winst over van € 99.987 voor een gemiddeld melkveebedrijf in 2018-19.

De gemiddelden die gebruikt zijn komen uit Nederland of Nieuw-Zeeland. De gemiddelden uit Nieuw-Zeeland zijn afkomstig van DairyNZ een kennisinstituut dat informatie verzamelt over de Nieuw-Zeelandse melkveehouderij en dat jaarlijks uitbrengt. Deze informatie gaat tientallen jaren terug waardoor er veel uit te halen is. De Nederlandse gemiddelden komen uit de jaargemiddelden van 2018-19 van AcconAVM (bijlage 1.1). Deze gemiddelden zijn aangeleverd door een docent op de Aeres Hogeschool. De gemiddelden zijn gebaseerd op een veestapel van 135 koeien, terwijl er volgens Wageningen UR gemiddeld 97 melkkoeien in Nederland zijn. Dit betekent dat de gemiddelde van grootschaligere melkveebedrijven zijn als gemiddeld is in Nederland. Naast de gemiddelden van AcconAVM zijn er gemiddelden gebruikt van DMS (Dirksen Management Support) waar ook gemiddelden worden weergegeven (bijlage 1.2). De break-even melkprijs lag bij beidde gemiddelden rond de 0,35 cent per liter. De gemiddelden van DMS zijn afkomstig van zes melkveehouders en daardoor beperkt betrouwbaar. Gemiddelde boekwaarden van balansonderdelen zijn beperkt aanwezig op internet, vandaar deze keuze.

In plaats van cijfers van een melkveebedrijf werden er gemiddelden gebruikt van de Nederlandse melkveehouderij. Om Cijfers die spreken niet meer door Alfa Accountants en Adviseurs niet meer wordt uitgebracht is er gebruik gemaakt van andere bronnen. Dit gaf ook een indruk, maar was minder overzichtelijk en uitgebreid als de rapporten van Alfa. Het zou het onderzoek sterker maken als er meer Nederlandse gemiddelden beschikbaar waren.

Wat dit onderzoek wel heel inzichtelijk heeft gemaakt is de moeilijkheid van buitenfamiliaire bedrijfsovername. Melkveebedrijven hebben een redelijke winst maar uiteindelijk blijft er een kleine marge over (mogelijk ook om de belastingdruk te verlagen). Tussen melkveebedrijven zijn verschillen in marge, er zijn ook melkveebedrijven met een ruim marge. Mogelijk omdat de ondernemer wat ouder is en de meeste leningen heeft afgelost. Op deze bedrijven is het marge geen probleem. Wat ook het probleem niet is om melkkoeien (€ 173.505) in te brengen als sharemilker. Nieuw-Zeeland is dit de grootste inbreng van de sharemilker de veestapel (74%). In Nederland zijn er nog meer middelen nodig om sharemilker te zijn. Denk hierbij aan gebouwen, voeropslag, fosfaatrechten en machines. Dit maakt de investeringsbehoefte voor een Nederlandse sharemilker veel groter als een Nieuw-Zeelandse sharemilker.

5. Conclusie en aanbeveling

Het doel van dit onderzoek is om te kijken of het sharemilkingssysteem werkt in Nederland en of het op ten duur de weg kan zijn naar een eigen melkveebedrijf. Het sharemilkingssysteem is het scheidden van exploitatie en eigendom. De exploitatie wordt gedaan door de sharemilker en het eigendom blijft altijd bij de boerderijeigenaar. Dit geeft de boerderijeigenaar de rust om niet het bedrijf te hoeven runnen en de sharemilker de kans om een eigen melkveebedrijf te runnen. Samenwerking tussen boerderijeigenaar en sharemilker op het melkveebedrijf zelf, is over het algemeen niet van toepassing.

5.1 Conclusie en aanbevelingen

5.1.1 Economische kengetallen van sharemilking in Nieuw-Zeeland

In Nieuw-Zeeland wordt er van vers gras zoveel kilogrammen vet en eiwit gemaakt. Dit gebeurt met alleen een melkgebouw en maximale weidegang. De koppels van gemiddeld 431 melkkoeien zijn voor 30% van de veestapels in handen van sharemilkers. Tussen deze sharemilkers is een splitsing te maken in herd-owning sharemilkers en variable-order sharemilkers. Het verschil tussen de twee is het wel of niet inbrengen van de veestapel.

De herd-owning sharemilkers hebben een waarde van €545.808 aan bezittingen, wat grotendeels (74%) uit de veestapel bestaat. De solvabiliteit van herd-owning sharemilkers is 44%. De grondprijzen in Nieuw-Zeeland naderen de € 22.000. Gemiddeld heeft een Nieuw-Zeelandse owner-operator (eigendomsbedrijf) een waarde van 3,4 miljoen euro aan grond en gebouwen. De Nieuw-Zeelandse productiekosten voor een owner-operator liggen op 0,22 cent per liter, wat samen met aflossingen en overige kosten op een break-even melkprijs komt van 0,31 cent per liter. Herd-owning sharemilkers hebben in vergelijking met owner-operators de helft van de productiekosten en de helft van de break-even melkprijs.

Nieuw-Zeeland heeft in vergelijking tot Nederland geen productierechten. De kosten voor productie per liter zijn in Nieuw-Zeeland (€ 0,22) fors lager als in Nederland (€ 0,28). De grondprijzen zijn in Nieuw-Zeeland lager (€ 22.000) als in Nederland (€ 60.500). De melkprijzen zijn in Nieuw-Zeeland lager per liter, per kilogram vet en eiwit (milksolids) zijn de verschillen minder groot.

5.1.2 Randvoorwaarden voor sharemilking in Nederland

Drie scenario's zijn opgesteld om door te rekenen:

- Een sharemilker die zonder eigen inbreng van kapitaal het melkveebedrijf binnenstroomt
- Een sharemilker die (een deel van) de melkkoeien met bijhorend fosfaat inbrengt bij zijn instroom binnen het melkveebedrijf
- Een sharemilker die (een deel van) de gebouwen, machines en melkkoeien met bijhorend fosfaat inbrengt bij zijn instoom binnen het melkveebedrijf

Het eerste scenario is een voorbeeld van een variable-order sharemilker en de laatste twee scenario's zijn een voorbeeld van een herd-owning sharemilker. Het tweede scenario is een Nieuw-Zeelands voorbeeld van herd-owning sharemilker die alleen de veestapel inbrengt. Het derde scenario is een voorbeeld van een herd-owning sharemilker vertaald naar de Nederlandse omstandigheden met een groter machinepark en gebouwen voor huisvesting.

Aan de hand van het bepalen van de deling in kosten en opbrengsten en het nodige starterskapitaal zijn er voor alle drie de scenario's randvoorwaarden opgesteld. De scenario's zijn doorgerekend in een Excelsheet waardoor het resultaat uit het bedrijfsvoering (winst) bepaald kon worden. Van dit bedrag moesten vervolgens nog wel de aflossingen, vervangingsinvesteringen en privé-uitgaven van af getrokken worden. In het rapport is te lezen hoeveel vermogen er nog is om als sharemilker te investeren in een veestapel en de andere nodige bezittingen.

5.1.3 Drie scenario's over sharemilking in Nederland

Uit het doorberekend van het eerste scenario blijkt dat er een winst overblijft van € 2.886. De variable-order sharemilker krijgt 21% van het melkgeld en 19,8% van alle opbrengsten en deelt voor 26,2% mee in de kosten. Voor het eerste scenario is het inbrengkapitaal slecht enkele duizenden euro's om de eerste maand personeel te betalen en wat andere kleine uitgaven.

Bij het tweede scenario blijft er naar het doorbereken een negatief resultaat over uit de bedrijfsvoering van € 1.875. De herd-owning sharemilker krijgt in dit scenario 50% van het melkgeld en 53,5% van alle opbrengsten. De sharemilker heeft namelijk ook recht op de omzet en aanwas omdat de sharemilker de melkveestapel in eigendom heeft. De sharemilker betaald 70,1% van alle kosten en brengt de veestapel in ter waarde van € 173.505. Als de sharemilker ook in de nodige fosfaatrechten inbrengt komt hier een bedrag bij van € 1.087.698.

In het derde scenario is het resultaat uit de bedrijfsvoering gelijk aan het tweede scenario. Wat in het derde scenario verandert is de eigendomskant. In het tweede scenario heeft de sharemilker alleen de veestapel in eigendom en in het derde scenario ook de machines en gebouwen. Dit betekend dat de inbreng van veestapel, machines, gebouwen en installaties een waarde heeft van € 1.950.574.

5.1.4 Is het concept sharemilking een route om buitenfamiliaire bedrijfsovername mogelijk te maken?

Sharemilking in Nederland is niet winstgevend over het boekjaar 2018-19. Dit betekend dat het resultaat uit de bedrijfsvoering in alle drie de scenario enkele duizenden euro's was of zelfs negatief. Dit betekend dat het niet meevalt om uit het resultaat van de bedrijfsvoering vermogen op te bouwen aan de hand van het Nieuw-Zeelandse sharemilkings-idee. Het is ook mogelijk om stapsgewijs te groeien in de veestapel, maar dat is met enkele duizenden euro's winst per jaar ook niet mogelijk. Dit betekend dat het sharemilkingssysteem in Nederland met de resultaten van 2018-19 geen route is om een bedrijfsovername mogelijk te maken.

Maar wat dit onderzoek wel oplevert is een creatieve blik naar buitenfamiliaire bedrijfsovername. In Nieuw-Zeeland zijn er al velen doormiddel van sharemilking eigenaar geworden van een melkveebedrijf. Dit komt doordat in het land er naast grond minder middelen nodig zijn om melkkoeien te houden. Verder zijn er positieve marge' s geweest op melkveebedrijven de laatste teintallen jaren. Voor Nederlandse melkveebedrijven met een positieve marge over de laatste jaren en een interesse in een buitenfamiliaire samenwerking is sharemilking nog steeds een mooie middel om de samenwerking en mogelijke overname vorm te geven.

5.2 Aanbeveling

Jongeren die buitenfamiliair een melkveebedrijf willen overnemen en dat bedrijf al op het oog hebben kan aangeraden worden om de boekhouding door te lezen en te kijken naar de mogelijkheden van sharemilking. Door een evenredige verdeling te maken in opbrengsten en kosten kan er een deel van de winst naar de potentieel opvolger. Dit geeft de potentieel opvolger gevoel bij het bedrijf, de boekhouding en de mogelijkheid om vermogen op te bouwen. Het wordt wel aangeraden omdat te doen samen met een adviseur op financieel gebied, omdat dit onderzoek alleen kijkt naar de economische kengetallen en niet naar de fiscale voorwaarden.

Voor vervolgonderzoek moeten er meer Nederlandse gemiddelden van de melkveehouderij bekend zijn. Het liefst over de afgelopen tien jaar, inclusief de spreiding tussen melkveebedrijven. Hierdoor komt er een beter beeld van wat de mogelijkheden zijn op financieel gebied voor sharemilking.

Bibliografie

Ambassade van het Koninkrijk der Nederlanden te Wellington, NieuwZeeland. (2016). *Sectorrapport Zuivel in Nieuw-Zeeland.* Wellington, NieuwZeeland: Ambassade van het Koninkrijk der Nederlanden te Wellington. Opgehaald van https://www.rvo.nl/sites/default/files/2017/11/sectorrapport-zuivel-in-nieuw-zeeland.pdf

Baarda, B. (2014). *Dit is onderzoek!* Groningen: Noordhoff uitgevers.

Berends, J. D., Hengel, J. v., Kappers, J., Remmelink, K., & Luyendijk, J. (2017). *Cijfers die spreken, melkveehouderij 2017.* Alfa Accountants en Adviseurs .

Biggelaar, G. v. (2019, april 16). Bijna 5 procent minder melkveebedrijven in 2018. *Melkvee*. Opgehaald van https://www.melkvee.nl/artikel/193100-bijna-5-procent-minder-melkveebedrijven-in-2018/

Blanken, K., Buisonje, F. d., Evers, A., Ouweltjes, W., Verkaik, J., Vermeij, I., & Wemmenhove, H. (2019). Installaties . In K. Blanken, F. d. Buisonje, A. Evers, W. Ouweltjes, J. Verkaik, I. Vermeij, & H. Wemmenhove, *KWIN 2019-2020, Veehouderij* (p. 169). Wageningen: Wageningen Livestock Research. Opgehaald van https://aerport.aeres.nl/organisatie/CAH/organisatie/afdelingen/mediatheek/PublishingImages/Kwin%20Veehouderij%202019%202020.pdf

Blanken, K., Buisonje, F. d., Evers, A., Ouweltjes, W., Verkaik, J., Vermij, I., & Wemmenhove, H. (2019). Omzet en aanwas. In K. Blanken, F. d. Buisonje, A. Evers, W. Ouweltjes, J. Verkaik, I. Vermij, & H. Wemmenhove, *KWIN 2019-2020, veehouderij* (pp. 164-171). Wageningen: Wageningen Livestock Research. Opgehaald van https://aerport.aeres.nl/organisatie/CAH/organisatie/afdelingen/mediatheek/PublishingImages/Kwin%20Veehouderij%202019%202020.pdf

Booij, A. (2015). Geen opvolger... en dan? *deboerin*, 28-32. Opgeroepen op 2019, van https://edepot.wur.nl/358521

Brabants Dagblad. (2019, mei 27). Stoppende Brabantse bedrijven volgen elkaar in hoog tempo op. *Melkveebedrijf*. Opgehaald van https://www.melkveebedrijf.nl/nieuwsartikel/2019/stoppende-brabantse-bedrijven-volgen-elkaar-in-hoog-tempo-op/b24g4c50o5071/

Breembroek, J. (2014). *Bedrijfsopvolging in de agrosector.* Arnhem: Flynth. Opgehaald van https://vistikhetmaar.nl/wp-content/uploads/2016/10/bedrijfsopvolging-in-de-agrosector-I-50-tips-en-praktijkervaringen-I.pdf

Buchanan, C. (2002). *Sharemilking, A Snapshot.* Thames: Primary industry council. Opgehaald van https://researcharchive.lincoln.ac.nz/bitstream/handle/10182/4392/Buchanan_2002.pdf?sequence=1

CBS. (2016, 11 21). *Op meeste boerderijen geen bedrijfsopvolger.* Opgehaald van CBS: https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2016/47/op-meeste-boerderijen-geen-bedrijfsopvolger

CBS. (2019, april 12). *Oppervlakte landbouwgrond in eigendom, 2012-2018.* Opgehaald van cbs: https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2019/15/oppervlakte-landbouwgrond-in-eigendom-2012-2018

CBS. (2019, oktober 15). *StatLine.* Opgehaald van CBS: https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/81588ned/table?fromstatweb

DairyNZ. (2018). *DairyNZ economic survey 2017-18.* Hamilton: DairyNZ. Opgehaald van https://www.dairynz.co.nz/media/5791415/dairynz-economic-survey-2017-18.pdf

Dekker, D. (2018, december 13). 'Startersboerderij helpt bij opzetten bedrijf'. *Boerderij*. Opgehaald van https://www.boerderij.nl/Home/Blogs/2018/12/Startersboerderij-helpt-bij-opzetten-bedrijf-370810E/

Gardner, J. (2011). *Sharemilking in New Zealand.* Palmerston North, New Zealand: Massey University. Opgehaald van http://ifmaonline.org/wp-content/uploads/2014/08/11_NPR_Gardner_P170-178.pdf

Groot, T. d. (2019, september 9). *Halveer de veestapel.* Opgehaald van D66: https://d66.nl/halveer-veestapel/

LIC, D. (2018). *New Zealand dairy statistics 2017-18.* Hamilton: LIC, DairyNZ. Opgehaald van file:///C:/Users/William-vm/AppData/Local/Packages/Microsoft.MicrosoftEdge_8wekyb3d8bbwe/TempState/Downloads/NZ_DAIRY_STATISTICS_2017-18-WEB-10_OCT%20(1).pdf

Meulen, H. v., Master, I., Remery, C., Terluin, I., & Bouma, J. (2015). *Agrarische jongeren: ambiteus en veelzijdig.* Wageningen : LEI Wagening UR. Opgehaald van https://www.wur.nl/upload_mm/3/2/f/642ac439-11fa-448a-b20f-73de5cb2639d_2015-054_vdMeulen_DEF.pdf

Ministerie van Landbouw, N. e. (sd). *Totstandkoming fosfaatrechtenstelsel.* Opgeroepen op september 20, 2019, van Rijksoverheid: https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/mest/fosfaatrechten/totstandkoming-fosfaatrechtenstelsel

Monllor, N. (2012). *Farm entry: a comprative analysis of young farmers, their pathways, attitudes and practices in Ontario (Canada) and Catalunya (Spain).* Burg. Opgehaald van https://www.accesstoland.eu/IMG/pdf/monllor_farm_entry_report_2012.pdf

NAJK. (2019, september 25). *Voor bedrijfsopvolgers* . Opgehaald van NAJK : https://www.najk.nl/voor-bedrijfsopvolgers/boer-zoekt-boer/

NVM. (2019, september 25). *Agrarische grondprijzen*. Opgehaald van NVM: https://www.nvm.nl/marktinformatie/agrarisch/grondprijzen

Peet, G. v., Leenstra, F., Vermeij, I., Nico, B., Puister, L., & Os, J. v. (2018). *Feiten en cijfers over de Nederlandse veehouderijsectoren 2018.* Wageningen: Wageningen Livestock Research. Opgehaald van https://edepot.wur.nl/464128

Pellikaan, F. (2016, september 1). 1300 jerseys bij sharemilkers. *veeteelt*, 10-14. Opgehaald van file:///C:/Users/William-vm/Documents/CAH/schooljaar%202018-2019/Minors/Veevoeding%20en%20gewas/Bedrijfsopdracht/edepotlink_t57d7f05c_001.pdf

Pepper, M. (2013). *'The decline of the Herd Owning'.* Taupo: Farmside. Opgehaald van http://researcharchive.lincoln.ac.nz/bitstream/handle/10182/6195/Pepper_2013.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Pepper, M. (2013). *What's wrong with the 50/50 Sharemilking Contract!* Farmside. Opgehaald van https://researcharchive.lincoln.ac.nz/bitstream/handle/10182/6195/Pepper_2013.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Poel, G. v. (2011, februari 25). Focus op de melkveesector in Nieuw-Zeeland. *Landbouw & Techniek*, pp. 35-46. Opgehaald van https://edepot.wur.nl/301611

Quotum.nu. (2019, november 7). *Quotum.nu*. Opgehaald van Quotum.nu: https://www.quotum.nu/fosfaatrechten/

RVO. (2019, november 11). *Tabel 4, Diergebonden forfaitaire gehalten 2018.* Opgehaald van RVO: https://www.rvo.nl/sites/default/files/2018/01/Tabel-4-Diergebonden-forfaitaire-gehalten-2018.pdf

RVO. (2019, november 11). *Tabel 6, Stikstof- en fosfaatproductiegetallen per melkkoe 2019-2021.* Opgehaald van RVO: https://www.rvo.nl/sites/default/files/2019/01/Tabel-6-Stikstof-en-fosfaatproductiegetallen-per-melkkoe.pdf

Staalduinen, L. v. (2014). *Landbouw-economisch bericht 2014.* Den Haag: LEI Wageningen UR. Opgehaald van https://edepot.wur.nl/306953

Stokkers, R., Meer, R. v., Schoorlemmer, H., & Hendriks-Goossens, V. (2010). *Opvolgers gezocht voor het boerenbedrijf.* Den Haag: LEI, onderdeel van Wegeningen UR. Opgehaald van https://edepot.wur.nl/142651

Tagiuri, R., & Davis, J. (1996). *Bivalent Attributes of the Family Firm.* Opgehaald van https://www.sehity.com/uploads/4/2/2/4/42243697/1.pdf

Welink, M. (2019, juni 10). Advies voor stoppers: doe eerst niks. *Boerderij*. Opgehaald van https://www.boerderij.nl/Boerenleven/Artikelen/2019/6/Advies-voor-stoppers-doe-eerst-niks-435971E/

Bijlagen

Bijlage 1.1: gemiddelden AcconAVM

Gemiddelde 2018/19.

Kolommen:

1. Gemiddelde
2. Gemiddelde robotgroep
3. 0-800.000 kg melk
4. 800.000-950.000 kg melk
5. 950.000-1.200.000 kg melk
6. 1.200.000-1.800000 kg melk
7. >1.800.000 kg melk

Kolom nummer	1	2	3	4	5	6	7
Grasland	65,12	65,38	46,13	52,07	59,92	65,49	106,11
waarvan met natuur	2,24	3,61	1,22	1,14	0,75	2,07	5,73
Overige voedergewassen	0,59	0,12	0,12	0,00	0,93	0,00	0,31
Snijmais	5,25	7,79	2,45	3,75	4,85	6,15	10,01
Totaal	73,20	76,91	49,92	56,96	66,45	73,71	122,16
Eigendom	53,6	57,1	31,4	37,9	52,2	55,9	89,8
Pacht	13,8	14,7	12,5	14,6	13,7	14,2	13,3
Ertpacht	5,5	1,6	6,6	5,4	0,6	2,5	11,8
Eenmalige pacht	5,3	7,4	2,6	1,5	4,4	6,3	13,5
Verpacht	0,0	1,4	1,1	0,6	0,8	0,9	0,0
Totaal	76,2	79,3	52,0	58,6	70,2	77,8	125,7
Geleverde liters melk	1.249.832	1.231.018	661.342	871.221	1.066.448	1.379.263	2.442.285
Vet	4,34	4,34	4,34	4,36	4,37	4,33	4,29
Eiwit	3,56	3,55	3,55	3,57	3,56	3,59	3,55
kg meetmelk	1.247.450	1.222.563	661.195	874.644	1.070.134	1.382.666	2.416.161
Aantal melkoeien	135	131	79	98	114	145	256
Aantal stuks jongvee > 1 jaar	36	38	24	29	31	34	66
Aantal stuks jongvee < 1 jaar	37	41	22	24	35	37	69
Uitval/vervanging	25%	26%	26%	27%	24%	23%	25%
Jongveebezetting	56%	63%	58%	54%	57%	50%	53%
TKT	410	411	408	419	407	413	413
Alva in maanden	24,2	24,8	25,0	25,5	24,7	24,8	24,5
Aantal eigen VAK	1,7	1,7	1,5	1,4	1,6	2,0	2,1
Fosfaatrechten beschikbaar	7244	7084	4175	5401	6134	7690	13636
Waarvan in eigendom	7140	6894	3946	5396	6114	7535	13502
Waarvan lease/ verleased	104	191	230	6	20	155	134
Fosfaatproductie per koe	44	45	42	43	45	45	45
Fosfaatproductie jongvee	1149	1218	727	857	1003	1102	2110
kg melk per kg fosfaat	174	173	164	173	176	181	179
Totale fosfaatproductie	7126	7063	4032	5082	6080	7620	13644
Kg melk per koe	9.164	9.459	8.399	9.011	9.380	9.655	9.510
kg meetmelk per koe	9.165	9.428	8.391	9.037	9.399	9.659	9.421
Kg melk per ha	17.034	16.318	13.561	16.014	16.533	19.334	20.927
Kg melk per V.A.K.	755.382	750.406	489.937	662.651	717.622	738.406	1.279.172
Saldo per kg fosfaat	42,2	42,1	40,8	43,1	42,0	43,4	41,2

Kolom nummer	1	2	3	4	5	6	7
Melk	37,5	37,6	37,4	37,9	37,5	37,8	36,8
Omzet	2,2	2,5	2,4	2,3	2,3	1,7	2,0
Aanwas	0,0	0,0	-0,3	0,0	0,1	0,3	0,0
Overige opbrengsten	0,6	0,7	0,9	0,8	0,5	0,3	0,3
Veevoer	10,7	10,9	10,1	10,7	11,0	10,9	10,8
Diergezondheid	1,1	1,1	1,2	1,2	1,1	1,2	1,0
Fokkerij & melkcontrole	0,8	0,9	0,9	0,7	0,8	0,8	0,7
Overige kosten	1,1	1,2	1,0	1,2	1,2	1,1	1,3
Gewasbescherming en zaaizaad	0,2	0,4	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1
Energie en water	0,9	1,0	1,1	0,9	1,0	0,8	0,8
Mestafzet	0,3	0,2	0,1	0,1	0,4	0,5	0,7
Bemesting	0,8	0,8	1,0	0,8	0,8	0,7	0,7
Betalingsrechten	2,6	2,5	3,2	2,8	2,8	2,2	1,9
Saldo nevenactiviteiten	0,9	1,0	0,8	1,3	0,2	0,9	0,9
Betaalde arbeid	0,8	0,6	0,3	0,6	0,5	0,7	1,9
Werk door derden	2,9	3,3	3,4	2,8	3,5	2,7	2,1
Werktuigen en machines uitgaven	3,2	3,6	3,4	3,3	2,9	3,0	3,2
Werktuigen en machines afschrijving	2,2	2,7	2,2	2,2	2,2	2,1	2,1
Grond en gebouwen uitgaven	2,8	2,4	3,7	3,0	2,3	2,6	1,9
Grond en gebouwen afschrijving	2,3	2,3	3,4	1,6	1,9	2,5	2,1
Fosfaatrechten uitgaven	0,1	0,2	0,1	0,0	0,2	0,1	0,2
Fosfaatrechten afschrijving	0,6	0,5	0,1	0,5	0,7	0,9	1,1
Algemene kosten	1,9	2,0	2,7	2,2	1,7	1,6	1,3
Financiele baten en lasten	3,1	3,2	3,3	3,2	2,7	2,6	3,4
Prive Stortingen	0,6	0,7	1,0	0,5	0,8	0,3	0,3
Prive-onttrekkingen	4,0	4,5	5,2	4,7	3,7	3,8	2,8
Belastingen	0,4	0,4	0,4	0,5	0,4	0,4	0,2
Aflossingen	6,1	6,3	6,1	5,7	5,7	5,5	7,4
Correctie aanwas	0,0	0,0	-0,3	0,0	0,1	0,3	0,0
Correctie ledenobligaties vast	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Overige correcties	0,3	0,2	1,0	0,1	0,2	-0,1	0,1

Kolom nummer	1	2	3	4	5	6	7
Saldo geinvesteerd:							
Grond	2,7	0,9	1,5	0,3	5,3	5,9	0,0
Gebouwen	1,7	1,5	2,8	1,4	1,3	2,4	0,3
Machines en werktuigen	2,7	2,9	2,2	2,5	2,8	2,7	2,7
Fosfaatrechten	2,6	1,2	0,5	2,8	2,4	3,4	4,0
Totaal geinvesteerd	9,6	6,4	7,0	7,1	11,7	14,5	6,9
Opgenomen financiering	6,3	2,8	3,5	4,2	7,4	10,7	4,6
Buitengewone baten en lasten	-0,2	-0,3	0,2	-0,8	0,1	-0,3	0,2
-/- Correctie voorraadmutatie eigen ruw	0,3	0,5	0,4	0,0	0,6	0,2	0,1
Krachtvoer	8,3	8,7	7,6	8,4	9,1	8,4	8,1
Ruwvoer	0,6	0,6	0,4	0,6	0,6	0,8	0,7
Natte bijproducten	1,2	1,0	1,6	1,3	0,8	1,0	1,5
Melkpoeder	0,3	0,4	0,3	0,2	0,3	0,4	0,3
Mineralen	0,3	0,3	0,2	0,3	0,3	0,3	0,3
Voederwinning grasland	1,0	1,1	1,3	1,1	1,2	0,9	0,5
Onderhoud grasland	0,5	0,6	0,6	0,4	0,7	0,4	0,3
Voedergewassen/snijmais	0,4	0,5	0,3	0,3	0,5	0,4	0,3
Mestaanwending	0,7	0,6	0,7	0,7	0,7	0,7	0,5
Overig	0,4	0,5	0,5	0,4	0,4	0,3	0,6
Brandstof	1,0	1,0	1,0	1,0	0,8	0,9	1,2
Melkmachine/melkrobot	0,7	1,2	0,7	0,8	0,7	0,6	0,5
Onderhoud en kleinmaterieel	1,4	1,5	1,6	1,4	1,3	1,3	1,3
Verzekeringen	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Huur (machines en tank)	0,1	0,2	0,1	0,0	0,0	0,0	0,2
Autokosten (excl. afschrijving)	0,0	-0,1	0,0	0,1	0,0	0,1	0,1
Overige	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Pacht en waterschap	2,0	1,7	2,9	2,0	1,7	2,0	1,2
Totale financiering (begin boekjaar)	1.616.033	1.622.553	834.954	1.143.622	1.257.398	1.670.426	3.358.427
Bruto geldstroom bedrijf	16,1	15,6	15,3	16,9	15,6	16,1	15,3
Slagkracht	9,6	8,4	8,3	9,2	10,0	9,8	9,7

Bijlage 1.2: Groepsgemiddelden DMS

Deze groepsgemiddelden zijn afkomstig uit de studiegroep van 6 deelnemers begeleid door Dirksen Management Support. De groepsgemiddelden zijn afkomstig uit het boekjaar 2018.

Groepsgemiddelden (6 deelnemers)	**2018**
Boekwaarde machines	111.689
Afschrijving machines	25.598
Machine kosten	24.715
Brandstof	19.234
Boekwaarde gebouwen en installaties	577.862
Afschrijving gebouwen en installaties	73.718
Gebouwen en installatie kosten	46.822

Bijlage 2.1: Excelsheet scenario één

	Kies de meest kenmerkende kengetallen die de structuur aangeven van je bedrijf	scenario 1		Groeps gemiddelde	
	Uitgangspunten / structuur bedrijf	totaal	kg	totaal	kg
1	**Geleverde melk per jaar**	**1.249.832**	**kg**	**1.249.832**	**kg**
2	Gem. vet percentage geleverde melk	4,34	%	4,34	%
3	Gem. eiwit percentage geleverde melk	3,56	%	3,56	%
4	(verwachte) melkprijs per kg	37,50	cts	38	cts
5	hectares cultuurgrond in gebruik	73,20	ha	73	ha
6	gem. aantal melkkoeien	135,00	mk	135	mk
7	gem. aantal stuks jongvee > 1 jr	36,00	jv	36	jv
8	gem. aantal stuks jongvee < 1 jr	37,00	jv	37	jv
9	aantal fte (= 50 wkn x 44 uur = 2200 uur)	1,70	fte	1,7	fte
10	melkproductie per koe	9.258	mk	9.258	mk
11	geleverde melk per ha	17.074	ha	17.074	ha
12	geleverde melk per fte	735.195	fte	735.195	fte
13	jongveebezetting per 100 mk	0,54	%	0,54	%

	Op basis van laatste drie bekende boekhoudverslagen onderneming	scenario 1		Groeps gemiddelde	
A	**Kostprijs**	totaal	kg	totaal	kg
	Opbrengsten				
1	melkgeld	98.424	7,9	468.687	37,5
2	omzet en aanwas melkvee	1.449	0,1	27.496	2,2
3	overige opbrengsten melkvee		0,0	7.499	0,6
			#####		#####
4	***totaal opbrengsten***	**99.873**	**8,0**	**503.682**	**40,3**
	Toegerekende kosten				
5	voerkosten melkvee	0	0,0	133.732	10,7
6	KI/ Melkcontrole/ Veearts	0	0,0	23.747	1,9
7	ov. toegerekende veekosten	11.249	0,9	24.997	2,0
8	bemesting	0	0,0	9.999	0,8
9	zaaizaad/plastic etc.	0	0,0	2.500	0,2
10	mestafzet / verwerkings kosten	0	0,0	3.750	0,3
11			0,0		0,0
12	***Totaal toegerekende kosten***	**11.249**	**0,9**	**198.723**	**15,9**
13	**Saldo melk**	**88.625**	**7,1**	**304.959**	**24,4**
	Saldo neventakken / overige opbrengsten				
14	saldo neventak 1	0	0,0	11.249	0,9
15	vergoeding natuur / neventak 2		0,0		0,0
16	overige bedrijfsopbrengsten / EU toeslag etc.	0	0,0	32.496	2,6
17	***Totaal overige opbrengsten***	**0**	**0,0**	**43.744**	**3,5**
18	**Saldo bedrijf**	**88.625**	**7,1**	**348.703**	**27,9**

B	Vaste kosten	scenario 1		Groeps gemiddelde	
	Niet toegerekende kosten				
19	betaalde arbeid	9.999	0,8	9.999	0,8
20	werk door derden	36.245	2,9	36.245	2,9
21	uitgaven machines onderhoud, verzek., brand	8.399	0,7	39.995	3,2
22	uitgaven gr + geb onderh., eig last, verzekering	2.100	0,2	9.999	0,8
23	algemene kosten (nutsvoorz. boekhouder etc)	23.747	1,9	23.747	1,9
24	(erf) pacht/ huur	5.249	0,4	24.997	2,0
25	lease kosten /vergoeding quotum samenw	0	0,0	1.250	0,1
26	**Totaal vaste uitgaven/ kosten**	**85.738**	**6,9**	**146.230**	**11,7**
27	**Bruto geldstroom** 0	**2.886**	**0,2**	**202.473**	**16,2**
28	**Saldo betaalde - ontvangen rente**	0	0,0	38.745	3,1
29	**Netto geldstroom / cashflow**	**2.886**	**0,2**	**163.728**	**13,1**
30	afschrijvingen immateriël activa	0	0,0	7.499	0,6
31	afschrijvingen machines	0	0,0	27.496	2,2
32	afschrijvingen gebouwen	0	0,0	28.746	2,3
33	afschrijvingen overig		0,0		0,0
34	**totaal afschrijving**	**0**	**0,0**	**63.741**	**5,1**
35	**totaal niet toegerekende kosten**	**85.738**	**6,9**	**248.716**	**19,9**
36	**Winst**	**2.886**	**0,2**	**99.987**	**8,0**
37	privé onttrekkingen bedrijf (excl. belastingen)	0	0,0	42.494	3,4
38	belasting	0	0,0	4.999	0,4
39	**Besparingen**	**2.886**	**0,2**	**52.494**	**4,2**

C	Cashflow (winst plus afschrijvingen)	2.886	0,2	163.728	13,1
37	privé onttrekkingen bedrijf (excl. belastingen)	0	0,0	42.494	3,4
38	belasting	0	0,0	4.999	0,4
40	**reserveringscapaciteit (= cashflow - privé)**	**2.886**	**0,2**	**116.235**	**9,3**
41	(vervangings) investeringen		0,0		0,0
42	(verplichte) aflossing	0	0,0	76.240	6,1
43	**Toe / afname liquide middelen**	**2.886**	**0,2**	**39.995**	**3,2**

Bijlage 2.2: Excelsheet scenario twee

	Kies de meest kenmerkende kengetallen die de structuur aangeven van je bedrijf	scenario twee		Groeps gemiddelde	
	Uitgangspunten / structuur bedrijf	totaal	kg	totaal	kg
1	**Geleverde melk per jaar**	**1.249.832**	**kg**	**1.249.832**	**kg**
2	Gem. vet percentage geleverde melk	4,34	%	4,34	%
3	Gem. eiwit percentage geleverde melk	3,56	%	3,56	%
4	(verwachte) melkprijs per kg	37,50	cts	38	cts
5	hectares cultuurgrond in gebruik	73,20	ha	73	ha
6	gem. aantal melkkoeien	135,00	mk	135	mk
7	gem. aantal stuks jongvee > 1 jr	36,00	jv	36	jv
8	gem. aantal stuks jongvee < 1 jr	37,00	jv	37	jv
9	aantal fte (= 50 wkn x 44 uur = 2200 uur)	1,70	fte	1,7	fte
10	melkproductie per koe	9.258	mk	9.258	mk
11	geleverde melk per ha	17.074	ha	17.074	ha
12	geleverde melk per fte	735.195	fte	735.195	fte
13	jongveebezetting per 100 mk	0,54	%	0,54	%

	Op basis van laatste drie bekende boekhoudverslagen onderneming	scenario twee		Groeps gemiddelde	
A	**Kostprijs**	totaal	kg	totaal	kg
	Opbrengsten				
1	melkgeld	234.344	18,8	468.687	37,5
2	omzet en aanwas melkvee	27.496	2,2	27.496	2,2
3	overige opbrengsten melkvee	7.499	0,6	7.499	0,6
			####		####
4	***totaal opbrengsten***	**269.339**	**21,6**	**503.682**	**40,3**
	Toegerekende kosten				
5	voerkosten melkvee	133.732	10,7	133.732	10,7
6	KI/ Melkcontrole/ Veearts	23.747	1,9	23.747	1,9
7	ov. toegerekende veekosten	24.997	2,0	24.997	2,0
8	bemesting	4.999	0,4	9.999	0,8
9	zaaizaad/plastic etc.	1.250	0,1	2.500	0,2
10	mestafzet / verwerkings kosten	3.750	0,3	3.750	0,3
11			0,0		0,0
12	***Totaal toegerekende kosten***	**192.474**	**15,4**	**198.723**	**15,9**
13	**Saldo melk**	**76.865**	**6,2**	**304.959**	**24,4**
	Saldo neventakken / overige opbrengsten				
14	saldo neventak 1	0	0,0	11.249	0,9
15	vergoeding natuur / neventak 2		0,0		0,0
16	overige bedrijfsopbrengsten / EU toeslag etc.	0	0,0	32.496	2,6
17	***Totaal overige opbrengsten***	**0**	**0,0**	**43.744**	**3,5**
18	**Saldo bedrijf**	**76.865**	**6,2**	**348.703**	**27,9**

B	Vaste kosten	scenario twee		Groeps gemiddelde	
	Niet toegerekende kosten				
19	betaalde arbeid	9.999	0,8	9.999	0,8
20	werk door derden	36.245	2,9	36.245	2,9
21	uitgaven machines onderhoud, verzek., brand	0	0,0	39.995	3,2
22	uitgaven gr + geb onderh., eig last, verzekering	0	0,0	9.999	0,8
23	algemene kosten (nutsvoorz. boekhouder etc)	23.747	1,9	23.747	1,9
24	(erf) pacht/ huur	0	0,0	24.997	2,0
25	lease kosten /vergoeding quotum samenw	1.250	0,1	1.250	0,1
26	**Totaal vaste uitgaven/ kosten**	**71.240**	**5,7**	**146.230**	**11,7**
27	**Bruto geldstroom** 0	**5.624**	**0,5**	**202.473**	**16,2**
28	**Saldo betaalde - ontvangen rente**	0	0,0	38.745	3,1
29	**Netto geldstroom / cashflow**	**5.624**	**0,5**	**163.728**	**13,1**
30	afschrijvingen immateriël activa	7.499	0,6	7.499	0,6
31	afschrijvingen machines	0	0,0	27.496	2,2
32	afschrijvingen gebouwen	0	0,0	28.746	2,3
33	afschrijvingen overig		0,0		0,0
34	**totaal afschrijving**	**7.499**	**0,6**	**63.741**	**5,1**
35	**totaal niet toegerekende kosten**	**78.739**	**6,3**	**248.716**	**19,9**
36	**Winst**	**-1.875**	**-0,1**	**99.987**	**8,0**
37	privé onttrekkingen bedrijf (excl. belastingen)	0	0,0	42.494	3,4
38	belasting	0	0,0	4.999	0,4
39	**Besparingen**	**-1.875**	**-0,1**	**52.494**	**4,2**

C	Cashflow (winst plus afschrijvingen)	5.624	0,5	163.728	13,1
37	privé onttrekkingen bedrijf (excl. belastingen)	0	0,0	42.494	3,4
38	belasting	0	0,0	4.999	0,4
40	**reserveringscapaciteit (= cashflow - privé)**	**5.624**	**0,5**	**116.235**	**9,3**
41	(vervangings) investeringen	0	0,0		0,0
42	(verplichte) aflossing	0	0,0	76.240	6,1
43	**Toe / afname liquide middelen**	**5.624**	**0,5**	**39.995**	**3,2**

Bijlage 3: Checklist schriftelijk rapporteren

Checklist Schriftelijk Rapporteren 2018

Naam:
Klas:

*De beoordelingscriteria die met een * zijn aangegeven, zijn 'killing points'. Wanneer de beoordelaar daarvan meer dan vijf heeft aangekruist, dien je het rapport/verslag op alle onvoldoende onderdelen te verbeteren. In het afstudeerwerkstuk zijn geen 'killing points' toegestaan.*

1. Het taalgebruik
- ☐ Bevat niet meer dan drie grammaticale, spel- en typefouten per duizend woorden; het rapport/verslag is dan afgekeurd*
- ☐ Heeft een actieve schrijfstijl*
- ☐ Is zakelijk, formeel en objectief *
- ☐ Is coherent (verwijs- en verbindingswoorden)*
- ☐ Heeft een adequate interpunctie*
- ☐ Bevat niet de persoonlijke voornaamwoorden 'ik/ mij/me, jij/je/jou, jullie, u, wij/we/ons' *
- ☐ Is doelgroepgericht*
- ☐ Heeft een uniforme stijl*

2. De ordening
- ☐ Het verslag/rapport heeft een logisch opbouw
- ☐ Elk hoofdstuk heeft een logische alineastructuur
- ☐ Elk hoofdstuk kent een introductie (m.u.v. H.1)

3. Het rapport/verslag
- ☐ Is vrij van plagiaat*
- ☐ De pagina's zijn genummerd*
- ☐ Heeft een uniforme opmaak

4. De omslag
- ☐ Bevat de titel
- ☐ Vermeldt de auteur(s)

5. De titelpagina/het titelblad
- ☐ Heeft een specifieke titel*
- ☐ Vermeldt de auteur(s)*
- ☐ Vermeldt de plaats en de datum*
- ☐ Vermeldt de opdrachtgever(s)*

6. Het voorwoord:
- ☐ Bevat de persoonlijke aanleiding tot het schrijven van het rapport/verslag
- ☐ Bevat persoonlijke bedankjes (persoonlijke voornaamwoorden toegestaan)

7. De inhoudsopgave:
- ☐ Vermeldt alle genummerde onderdelen van het rapport/verslag*
- ☐ Vermeldt de samenvatting en de bijlage(n)
- ☐ Is overzichtelijk/gestructureerd
- ☐ Heeft een correcte paginaverwijzing

8. **De samenvatting:**
- ☐ Is een verkorte versie van het gehele rapport/verslag
- ☐ Bevat de conclusies
- ☐ Bevat suggesties voor verder onderzoek
- ☐ Bevat geen persoonlijke mening
- ☐ Staat direct na de inhoudsopgave

9. **De inleiding**
- ☐ Is hoofdstuk 1*
- ☐ Beschrijft het kader/de context en de aanleiding*
- ☐ Geeft inhoudelijke relevante achtergrondinformatie*
- ☐ Bevat de probleemstelling/de onderzoeksvraag*
- ☐ Vermeldt het doel*
- ☐ Bevat een leeswijzer voor het rapport/verslag*

10. **Materiaal en methode**
- ☐ Beschrijft de gevolgde onderzoeksmethode
- ☐ Motiveert de keuze voor de gevolgde onderzoeksmethode
- ☐ Past bij de probleemstelling/de onderzoeksvraag*
- ☐ Beschrijft de variabelen/eenheden
- ☐ Beschrijft de methode van data-analyse

11. **De (opmaak van de) kern**
- ☐ De hoofdstukken en de (sub)paragrafen met maximaal drie niveaus zijn genummerd*
- ☐ De hoofdstukken en (sub)paragrafen hebben een passende titel
- ☐ Een hoofdstuk beslaat ten minste één pagina
- ☐ Een nieuw hoofdstuk begint op een nieuwe pagina
- ☐ De zinnen lopen door (geen 'enter' binnen een alinea gebruiken)
- ☐ De figuren zijn (door)genummerd en hebben een passende titel (onder de figuur)*
- ☐ De tabellen zijn (door)genummerd en hebben een passende titel (boven de tabel)*
- ☐ Tabellen en figuren zijn zelfstandig te begrijpen
- ☐ In de tekst zijn er verwijzingen naar figuren en/of tabellen*
- ☐ De tekst bevat verwijzingen naar de desbetreffende bijlage(n)
- ☐ De tekst is ook zonder verwijzingen te begrijpen

12. De discussie
- ☐ Vermeldt de interpretatie(s) van de resultaten
- ☐ Bevat een vergelijking met relevante literatuur
- ☐ Geeft de valide argumentatie weer
- ☐ Evalueert de gevolgde onderzoeksmethode
- ☐ Bevat een kritische reflectie op de eigen bevindingen

13. De conclusies en aanbevelingen
- ☐ Bevatten antwoord(en) op de onderzoeksvraag
- ☐ Zijn gebaseerd op relevante feiten
- ☐ Bevatten geen nieuwe informatie*

14. **De bronvermelding**
- ☐ Verwijzingen in de tekst zijn conform de APA-normen*
- ☐ De bronnenlijst is conform de APA-normen*

15. De bijlagen
- ☐ Zijn genummerd
- ☐ Zijn voorzien van een passende titel
- ☐ Bevatten geen eigen analyse
- ☐ Zijn overzichtelijk weergegeven